

ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΗΣ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ Η ΛΟΓΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΥΣ
ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙ. ΜΕΧΡΙ
ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ
ΜΙΣΟΥ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} (1870-1970)

*Η Ιστορία, οι σύλλογοι, τα μουσικά συγκροτήματα
και οι μουσικοδιδάσκαλοι, τα είδη της μουσικής και οι τάσεις*

(Συνοπτικό ιστορικό σημείωμα, συμβολή στην εργογραφία)¹

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Από τους προεπαναστατικούς ακόμη χρόνους, με την εξαιρετική ανάπτυξη του εμπορίου, ιδίως του βάμβακος και των ειδών υφαντουργίας και την υπερβολικά αναπτυγμένη ζήτησή τους από το εξωτερικό, περισσότερο στο διάστημα του β' μισού του 18^{ου} αιώνα², η πόλη των

1. Σύνθεση κύριων αποσπασμάτων από την υπάρχουσα εργογραφία με την προσθήκη πρωτοπαρουσίαστων ειδήσεων, η πλειονότητα των οποίων στις υποσημειώσεις. Η εργογραφία μας για τη σεραϊκή μουσική παραγωγή (Ιστορία, εικόνες, μέρος των οποίων και στην ιστοσελίδα της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών -στο νεόδημητο [2006] κτήριό της και το αρχειακό μας υλικό-, ηλεκτρονική διεύθυνση www.serrelib.gr/agioplastis/, όπου και κατάλογος των εργογραφικών) εκτείνεται έως και τους πρώτους χρόνους του 21^{ου} αιώνα. Εδώ επιλέξαμε να επιμελούμε καταληκτικά, σε επίπεδο πληροφοριών και μόνο, στην περίοδο από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. και το έτος 1870 που ιδρύεται ο Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Σερρών, αναδεικνύοντας ουσιαστικά την απαρχή της λόγιας μουσικής στην πόλη και την αισθητική της διαφοροποίησής της από τα λοιπά είδη της μουσικής, έως και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου}. Κύρια εργασία μας για τις *Πηγές και μουσική βιβλιογραφία των Σερρών (1828-1998)*. *Προσωπογραφία, καταγραφή, ειδήσεις*, εξέδωσε η Δ.Κ. Βιβλιοθήκη Σερρών το 2001, ενώ συμβολή της στην τοπική ειδησεογραφία δημοσιεύτηκε στον έβδομο τόμο της περ. έκδοσης του Συνδέσμου Φιλολόγων Σερρών *Σίρις* το 2007, σσ. 55-71, κυκλοφορία και σε ανάπτυπο.

2. Πρόσφατη αναφορά στο θέμα από το Γιώργο Κουτζακιώτη, *Οι ισχυροί αγιάνηδες της Δράμας, της Ζίχνας και των Σερρών (τέλη 18^{ου} - αρχές 19^{ου} αι.)*: Προσωπογραφικά στοιχεία και μαρτυρίες για τον ρόλο τους στην οικονομία της περιοχής, *Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός, Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης*, Δράμα 21-24 Μαΐου 1998, έκδ. της Δ.Ε.Κ.Π.Τ.Α. Δήμου Δράμας, Δράμα 2002, τόμ. 1, σσ. 199 και 202-3.

Σερρών αναδεικνύεται, χωρίς καμιά διάθεση υπερβολής από τη μεριά μας, σε σπουδαίο εμπορικό, εκπαιδευτικό και πολιτισμικό κέντρο στα Βαλκάνια³, το οποίο δεν είναι δυνατόν να παραμείνει ανεπηρέαστο από τα ρεύματα διαφωτισμού που επικρατούν στην Ευρώπη. Η χρυσή πεδιάδα της περιοχής και ο απέραντος πλούτος της συντελούν ώστε να γνωρίσει κατά τους τελευταίους αιώνες της Οθωμανικής περιόδου μεγάλη εμπορική ακμή. Γίνεται μοναδικό κέντρο εξαγωγικού και διακομιστικού εμπορίου. Οι μετακινήσεις πληθυσμών από τους ορεινούς όγκους του ηπειροθεσσαλικού χώρου στα εύφορα μέρη του νομού από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα δεν αφήνουν ανεπηρέαστη τη μουσική παραγωγή των Σερραίων αλλά και των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής. Όπως προκύπτει, ακόμα, από τα στοιχεία των επετηρίδων του νομού Θεσσαλονίκης, παίζει σπουδαίο ρόλο κατά τη μακρά Οθωμανική περίοδο στα Βαλκάνια από το 1383 έως το 1912, εξαιτίας κυρίως της στρατηγικής της θέσης στους δρόμους που οδηγούν από τη δυτική στην ανατολική Μακεδονία. Είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη στην περιοχή, από οικονομική και πληθυσμιακή άποψη, στο γύρισμα των δύο αιώνων. Ο πληθυσμός της κυμαίνεται μεταξύ 20 και 30 χιλιάδων κατοίκων⁴.

Οι Σερραίοι που ξενιτεύονται έχουν τις πρώτες επαφές με τη δυτική μουσική και τα κέντρα της Κεντρικής Ευρώπης (Λειψία, Βιέννη, Παρίσι κ.ά.), οι οποίες γίνονται περισσότερο ορατές κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα⁵. Οι ευπορότερες οικογένειες μετακαλούν Ευρωπαίους καθηγητές μουσικής (πιάνο, βιολί).

3. Η Θεσσαλονίκη, οι Σέρρες και το Μοναστήρι αναδεικνύονται σε σημαντικά κέντρα των περιοχών της Νότιας, της Ανατολικής και της Δυτικής Μακεδονίας αντίστοιχα. Στις Σέρρες μετακόμισε πριν τη μετανάστευσή του στη Βιέννη γύρω στα 1817 ο Στέργιος Μ. Δούμπας (Βλάστη Κοζάνης 1794-Βιέννη 1870), πατέρας του λάτρη και επίσης μεγάλου ευεργέτη της μουσικής Νικολάου Δούμπα (Βιέννη 24.7.1830-Βουδαπέστη 23.3.1900), από τις πλέον εξέχουσες προσωπικότητες Ελλήνων που αναδείχθηκαν στον ευρωπαϊκό χώρο, όπως τον κατατάσσουν, πλην από τους κατά καιρούς τοπικούς και άλλους ερευνητές, και οι Δρ. Ι. Μ. Τζαφέττας και Dr. E. Kopcsny στην εκτενή αφιερωματική έκδοσή τους για τα 100 χρόνια από το θάνατο του *Μαικήνα των Τεχνών και Εθνικού ευεργέτη της Αυστρίας και της Ελλάδος* (Θεσσαλονίκη 2002), και στην οποία δίνονται λεπτομερή βιογραφικά της οικογένειας Δούμπα, οι κληροδοτήσεις στα σχολεία και το νοσοκομείο των Σερρών κ.λπ.

4. Η. Veli Aydin, Το Σαντζάκι των Σερρών κατά τις Οθωμανικές Επετηρίδες (1882-1907), *Σερραϊκά Σύμμεικτα*, έκδ. της Εταιρείας Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών (Ε.Μ.Ε.Ι.Σ.), τόμ. πρώτος, Σέρρες 2010, σσ. 113 και 122, κυκλοφορία και σε ανάτυπο.

5. Γ. Αγγειοπλάστης, Ειδήσεις για τη μουσική της πόλης των Σερρών μέχρι τους πρώτους χρόνους του εικοστού αιώνα (συμβολή στα *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας* του ιδίου, έκδ. του Πολιτιστικού Συλλόγου Βυρώνειας, Σέρρες 1996), περ. *Γιατί* 305 (2000), κυκλοφορία και σε ανάτυπο.

Το πλήθος των δασκάλων της μουσικής, Ελλήνων και αλλοδαπών, που περιέρονται τις Σέρρες και εργάζονται στα σχολεία και τα ιδρύματα της πόλης⁶, τονίζει τη σημασία που έδιναν οι κάτοικοί της από πολύ παλιά στην τέχνη της μουσικής, την αφοσίωση που έδειξαν για την προκοπή και την ανέλιξη της και, εν τέλει, τη σημαντική πνευματική κληρονομιά που ομολογουμένως κληροδότησαν στην ιστορία της. Πρώτοι Σερραίοι ερευνητές επισημαίνουν αυτή την παρουσία διάσημων Ευρωπαίων μουσικών από τα μέσα του 19^{ου} αι. και τη συνεργασία των σερραϊκών εκπαιδευτηρίων με ξένα πανεπιστήμια. Οι καρποί της συνεργασίας αυτής δε θα αργήσουν να φανούν και να υλοποιηθούν με την αποστολή και συντήρηση υποτρόφων σπουδαστών στο εξωτερικό: Ο Κωνσταντίνος Σγουρός (29.1.1858-25.2.1911) από την Πεντάπολη Σερρών αποστέλλεται με υποτροφία της Φιλεκπαιδευτικής Μακεδονικής Εταιρείας στη Μουσική Ακαδημία της Κολωνίας για ανώτερες σπουδές. Με την επιστροφή του διδάσκει ελληνικούς χορούς και μουσική κατά τα πρότυπα της δυτικής πολυφωνίας στο Γυμνάσιο, στην Κεντρική Αστική Σχολή⁷, στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς» και στον ΟΡΦΕΑ. Σημειώνουμε πως το 1882 υπάρχει στις Σέρρες μία αστική σχολή με 5 δασκάλους και 330 μαθητές. Το Ελληνικό Γυμνάσιο ιδρύεται το 1884. Έχει 7 δασκάλους και 252 μαθητές. Το 1890 λειτουργούν στην πόλη δύο αστικές σχολές και 10 προκαταρκτικά σχολεία. Αυτή τη χρονιά υπάρχουν συνολικά 50 δάσκαλοι και 800 μαθητές όλων των κατηγοριών. Τέλος, το 1900 καταγράφονται συνολικά 23 σχολεία όλων των κατηγοριών: 14 μουσουλμανικά (1 μουσικό) και 9 μη μουσουλμανικά⁸.

6. 50 περίπου χειρόγραφες παρτιτούρες γραμμένες από το 1888 μέχρι το 1915 του αλλοδαπού μουσικού Edmund Eberle, χωρίς άλλα στοιχεία, διασώζονται στο αρχείο μας. Μαζί τους και αρκετά χειρόγραφα του Ιωάννη Βαΐου (θα επανέλθουμε) και του πιανίστα και μουσικοσυνθέτη Κώστα Ζαχαρόπουλου, πατέρα της πρώτης τραγουδίστριας του Αττίκ Νινής Ζαχά. Περισσότερα στο δεύτερο λεύκωμά μας για τη *Μουσική στην πόλη των Σερρών κατά τον εικοστό αιώνα*, Σέρρες 1991, 27. Στον Ε.Ε. αναφέρεται, υποθέτουμε βάσιμα, και η έγκριτη Τρικαλινή ερευνητήρια Μαρούλα Κλιάφα, όταν τον περιλαμβάνει ως Έτιμον Εμπάλέ, βιολιστή, στα μέλη της ορχήστρας τζαζ μπαντ του 1926 στο πόνημά της *Μια σερενάτα στο Ληθαίο. Η μουσική κίνηση στα Τρίκαλα (1881-1965)*, Κέδρος (2003) 48.

7. Γι' αυτόν και το σχετικό δημοσίευμα της εφημ. *Εμπρός των Αθηνών*: «[...] συγχρόνως δε από του υπερύου χορός μαθητών των ανωτέρων τάξεων της Κεντρικής Αστικής Σχολής ήρξατο υπό την διεύθυνσιν του μουσικοδιδασκάλου κ. Κ. Σγουρού άδων εμμελέστατα κατάλληλα τη περιστάσει άσματα» (Γιώργος Αψηλίδης, Χρηματοδότηση και επιθεώρηση ελληνικών σχολείων στην περιοχή των Σερρών στις αρχές του 20ού αιώνα, περ. *Σίρις* 6 [2002]).

8. Aydin, ό.π., 126 και 127.

1870. Ίδρύεται ο Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Σερρών

Τομή για τα μουσικά πράγματα αλλά και τη νεότερη ιστορία της πόλης αποτελεί η ίδρυση του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου την 3^η Μαΐου του 1870 και η λειτουργία του Διδασκαλείου του Αρρένων το 1872⁹. Έχει διευθυντή το λαμπρό Ηπειρώτη παιδαγωγό και λόγιο Δημήτριο Μαρούλη (1840-1892), ο οποίος από το Σεπτέμβριο του 1874 και την εκ των υστέρων πασίγνωστη ρήξη του με τη διοίκηση του συλλόγου, θα προχωρήσει στην ίδρυση των νέων φερώνυμων Διδασκαλείων Αρρένων και Θηλέων (1876), ενός πρότυπου δημοτικού σχολείου (Αστική Σχολή) και ενός ορφανοτροφείου. Στην πρωτοβουλία του οφείλεται η πρόσληψη κατά τα πρώτα χρόνια του συνθέτη - καθηγητή μουσικής, των τεχνικών μαθημάτων και της γερμανικής γλώσσας Wilhelm Johnsen¹⁰. Στο Διδασκαλείο περιλαμβάνονται πρώτη φορά μαθήματα φωνητικής, ακόμα και διφωνίες¹¹, αλλά και ενόργανης μουσικής (βιολί).

Διάδοχος στη θέση των τεχνικών μαθημάτων, της Ιστορίας, των Γερμανικών, της Ωδικής και του βιολιού υπήρξε ο τελειόφοιτος του Δ/λείου και μετεκπαιδευμένος στη Ζυρίχη Αθανάσιος Πίσυνος (Νιγρίτα 1858 ή 1860-Σέρρες 1918), ο οποίος «στο μάθημα της ωδικής προτιμούσε τις γερμανικές μελωδίες και παραμελούσε τις ελληνικές, αν και το ασμα-

9. Στην εκπαιδευτική και πολιτιστική δράση του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών αναφέρεται και η εμπεριστατωμένη εργασία του συντοπίτημας Πέτρου Κ. Σαμσάρη -του ιδίου και η επιμέλεια-, που περιλήφθηκε στα *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, έκδ. της Δ.Ε.Π.Κ.Α. Σερρών, Σέρρες 2006, τόμ. τέταρτος, σσ. 57-112. Ο Σερραίος Βασίλης Τζανακάρης, «Εν Σέρραις τη... και εν μηνί Φεβρουαρίω...», περ. *Γιατί* 403 (Ιαν. 2009) 15, θεωρεί την 1^η Φεβρουαρίου του 1872 ημέρα ιστορική για το σύλλογο μιας και «με επιστολή του στον 'αδελφό' Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κων/πόλεως ανήγγειλε ότι 'αυτοί εσύστησαν εκεί [στις Σέρρες] διδασκαλείον'».

10. Λυδία Παπαδάκη, Η γερμανική προτεσταντική προπαγάνδα στην καθ' ημάς Ανατολή: Μία «μυστική εγκύκλιος» της Ιεραποστολικής Εταιρείας του Ρήνου και οι κοινοτικές έριδες στις Σέρρες (1870-1874), *Ιστορ* 10 (1997) 70, όπου ο W.J. σκιαγραφείται ως άνδρας με αμφιλεγόμενη προσωπικότητα, με κυρίαρχο και καταλυτικό ρόλο στην υπόθεση των σερραϊκών διδασκαλείων και την εκπαιδευτική τους αποστολή. Δεν σημειώνονται χρονολογίες γεννήσεως και θανάτου.

11. Περισσότερα στην τελευταία δημοσίευση, με εξαιρετικές ειδήσεις για το θέμα, του Απόστολου Αθ. Γλαβίνα στα *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, ό.π., 11-46, κυκλοφορία και σε ανάτυπο. Από ανέκδοτο χειρόγραφο που παρουσιάζεται στην εργασία τονίζουμε την προσφορά και την ενεργό συμμετοχή του Παπα-Αγγελίδη (και) στην πολυφωνική μουσική, κοσμική και εκκλησιαστική. Δεν είναι λίγες οι φορές, για παράδειγμα, που συνεργάζεται με το W.J., μεταφράζοντας ακόμα και αποσπάσματα τριφωνικών ή τετραφωνικών έργων από το ρεπερτόριο του τελευταίου.

τολόγιο του διδασκαλείου περιλάμβανε και ωραία ελληνικά τραγούδια, των οποίων οι μελωδίες άλλες μεν ήταν γνωστών Ελλήνων μουσικών και άλλες δημοτικές». Τότε συγκροτείται, επίσης πρώτη φορά, πολυφωνική (τετράφωνη) χορωδία -30 και πλέον μέλη- στις Σέρρες, η πρώτη στον αλύτρωτο ελληνισμό¹². Όλοι οι σπουδαστές ήταν εξασκημένοι στην ανάγνωση των μουσικών σημείων και η τετραφωνική χορωδία του Διδασκαλείου «όταν έψαλλε έφερε έκσταση στους ακροατές ή προκαλούσε ρίγη και παλμούς χαράς και ενθουσιασμού με την αρμονική εκτέλεση των μελωδιών»¹³.

Η Ευρωπαϊκή μουσική και το έντεχνο τραγούδι κατακτούν ήδη και επηρεάζουν βαθιά την προοδευτική, θα ισχυριζόμασταν, για τον καιρό της και τη συνέχειά του, και με έφεση στη μάθηση άρχουσα αστική κοινωνία της πόλης, κατά τα τέλη του 19^{ου} αι. προς τις αρχές του 20^{ου}. Σερραϊκές οικογένειες διαθέτουν ιδιόκτητα πιάνο, που εισάγονται από γνωστά κέντρα και πρωτεύουσες της Δύσης (Βιέννη κ.ά.).

Πολύ πριν την είσοδο του 20^{ου} αι. γίνεται αισθητή και η παρουσία οργάνων (κιθάρες, μαντολίνα)¹⁴, με τα οποία ερμηνεύονται έργα κλασικής μουσικής (μελοδράματα, οπερέτες) από επιχώριες ορχήστρες και σχήματα των σερραϊκών εκπαιδευτηρίων, φέρ' ειπείν του Γυμνασίου¹⁵,

12. Αθανάσιος Αργυρός, Η δράσις και το έργον του Δημ. Μαρούλη [1870-1885], ανάτυπο από την εφημ. *Εμπρός των Σερρών*, 1938, 17, και Νικόλαος Ρουδομέτωφ, Ο Καβαλιώτης δάσκαλος Γεώργιος (Τζωρτζής) Καρατζάς (1862 ή 1867-1952) και οι σπουδές του στη διδασκαλική σχολή Μαρούλη των Σερρών στα χρόνια 1882-84, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών*, 20-23 Σεπτεμβρίου 2001, «*Η Καβάλα και τα Βαλκάνια, από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*», έκδ. του Ιστορικού και Λογοτεχνικού Αρχείου Καβάλας και του Κέντρου Ιστορικών Μελετών και Εκδόσεων Νοτιανατολικής Ευρώπης και Μεσογείου, τόμ. Α', Καβάλα 2004, 388. Το κείμενο αναδημοσιευμένο στο τοπικό *Γιατί* 349-350 (2004) 9-24.

13. Ρουδομέτωφ, ό.π., 387-88.

14. Στις κατά καιρούς αναφορές μας στο θέμα περιλάβαμε σχετικές ειδήσεις, όπως αυτή των *Βιογραφικών αναμνήσεων* του καθηγητή Κάρολου Αλεξανδρίδη, που σημειώνουμε ακριβώς παρακάτω. Νεότερες πληροφορίες βλ. και στις *Αναμνήσεις* του Δημητρίου Πολυμέρη στο με αρ. τχ. 391 περ. *Γιατί* του Ιανουαρίου 2008, όπου στις σσ. 9, 11 και 12 γίνεται λόγος για την άσκηση των Σερραίων στην εκμάθηση του μαντολίνου και της κιθάρας αλλά και τη διδασκαλία τους στα σχολεία της πόλης ακόμα από το 19^ο αι. Συνέχεια των αναμνήσεων του Δ. Π., με ευρύτερο τοπικό ενδιαφέρον, δημοσιεύτηκαν εκ νέου στο *Γιατί* και τα τεύχη Μαΐου, Ιουνίου, Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου της ίδιας χρονιάς με τον τίτλο «Μία οικογένεια, μία πόλη, μία ιστορία». Τη δημοσιοποίηση των αναμνήσεων φρόντισε η ανεψιά του Ελένη Αμπατζή (Αμερική), η οποία παραχώρησε στο αρχείο μας αντίγραφο γνωστής σε μας φωτογράφισης της 25.5.1924 του Ομίλου Μανδολινάτας Ερασιτεχνών, μετέπειτα «Ορφέα», υπό τον Ιωάννη Ουζούνη, και στην οποία εικονίζεται ο μαντολινιστής θεός της.

15. Σταύρος Κοταμανίδης, *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο* 10 (1984) 64. Στην εργασία του ίδιου για την *Πρώτη φιλαρμονική στις Σέρρες*, αφήγηση του Κύρου Κύρου στα 1974, σημειώνει επιπροσθέτως πως στις *Βιογραφικές αναμνήσεις* του ο αείμνηστος Σερραϊός

που διαθέτει σίγουρα τμήμα μαντολινάτας υπό τον Κ. Σγουρό, και πο-

καθηγητής Κάρολος Αλεξανδρίδης -πέθανε το 1977 σε ηλικία 92 ετών- δεν παραλείπει να αναφέρει την παρουσία μικρών επιχωρίων ορχηστρών, όπως η μαντολινάτα του Γυμνασίου Σερρών στα 1898-1902 υπό τον Κ. Σγουρό. Μετά το θάνατο του Κ. Σγουρού το 1911 η εφορεία του Γυμνασίου διορίζει το διευθυντή της μπάντας του ΟΡΦΕΑ (η ίδρυσή του αμέσως παρακάτω) και ρωσικής καταγωγής Αλέξανδρο Κίτσο -το 1914 ο ίδιος διευθυντής και στον ΑΠΟΛΛΩΝΑ- ως δάσκαλο της Ωδικής στις ανώτερες τάξεις του Παρθεναγωγείου και στις δύο κατώτερες του Γυμνασίου. Με την ίδια απόφαση δίνεται εντολή να αντικατασταθεί το συντομότερο η διδασκαλία της Ωδικής με αυτήν της οργανικής μουσικής και να οργανωθεί η νέα σχολική ορχήστρα. Σύμφωνα πάντα με αναφερόμενα σε Έκθεση του διευθυντή του Γυμνασίου, όπως σημειώνεται εν παρενθέσει παρακάτω, την ίδια περίοδο οι Βούλγαροι μαθητές διαθέτουν αξιολογότητα, για τα μαθητικά δεδομένα της εποχής, χορωδία και ορχήστρα, γεγονός που οδηγεί την εφορεία του σχολείου, για λόγους βεβαίως σχετικούς με το πνεύμα της δραστηριοποίησης ενάντια στη βουλγαρική προπαγάνδα αλλά και με τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις δύο σχολικές κοινότητες, στον καταρτισμό της νέας ορχήστρας με δική της πρωτοβουλία, μιας και το Γυμνάσιο ούτε καιρό, ούτε υποχρέωση είχε να καταρτίσει ορχήστρα. Στην ίδια Έκθεση σημειώνεται ακόμα και η ισχύουσα απαγόρευση από μέρους της τουρκικής διοίκησης στην πρόσληψη Ελλήνων υπηκόων ως μουσικοδιδασκάλων:

«Η παρούσα εφορεία άμα ελθοῦσα εις τα πράγματα εφρόντισεν αμέσως να πράξει τι, τον υπό τον Ομίλου 'Ορφεύς' κληθέντα διευθυντή της Μπάντας Αλέξ. Κίτσον, όστις καθ' [α] λέγει είναι Ρώσος εις την καταγωγήν διατελέσας αρχιμουσικός εν τω Ρωσικώ Στρατώ, διώρη[ι]σεν ίνα διδάσκη Ωδική εν ταις ανωτέραις τάξεσι του Παρθεναγωγείου και εις τας κατωτέρας του Γυμνασίου. Παρακολουθήσας αυτόν και τα πλείστα των μαθημάτων του, αντελήφθην μετά λύπης ότι αγνοεί και τα στοιχεία της διδασκαλίας, ιδών δε ότι ο χρόνος κατα[ε]νάλισκετο εις μάτην και ο ζήλος των μαθητών εμαραίνεται, απεφάσισα αντί της ωδικής να εισαγάγω προαιρετικήν την διδασκαλίαν της Οργανικής Μουσικής προς καταρτισμόν ορχήστρας του Γυμνασίου. Υπέρ των 40 δε μαθητών των κατωτέρω[ν] τάξεων προμηθευθέντες ίδια δαπάνη όργανα ήρχισαν από του τέλους Φεβρουαρίου να διδάσκονται παρ' όλου το αμέθοδον του μουσικοδιδασκάλου. Οι μαθηταί κεκτημένοι ήδη αρκετάς γνώσεις εν τη αστική σχολή διδασκαλίας του πέρου αποθανόντος δοκίμου διδασκάλου Κων. Σγουρού, βοηθούμενοι δε και υπό των μαθητών των ανωτέρων τάξεων, όσοι μετείχον παλαιότερας τινός ορχήστρας του 'Ορφεύς' διαλυθείσης, κατώρθωσαν κατά την τελετήν της επιδόσεως των απολυτηρίων να παίξωσι τεμάχια τινά. Ενώ αι μαθήτριάι [του Παρθεναγωγείου] εν απλουστάτη[οι]ς άσμασι διδαχθείσιν[έντων] υπό τω αυτώ απέτυχον οικτρώς. Το Γυμνάσιον βεβαίως ούτε καιρόν, ούτε υποχρέωσιν έχει να καταρτίξη ορχήστραν, αλλά επειδή οι Βούλγαροι κατήρτισαν προ πολλού αρκετά καλήν εκ των μαθητών των οίτινες και χορωδίαν λαμπράν αποτελούσιν, α τε συστηματικώς διδασκόμενοι την μουσικήν και ούτω εν ταις διαφόροις εορτά[ι]ς και πανηγύρεσιν ως εν τη 1^η Μαΐου, παρίστανται ασυγκρίτως υπέρτεροι ημών υπό μουσικήν έποψιν. Ανάγκης και ημείς και μη υστερήσωμεν. Δυστυχώς η υπό της Τουρκικής Κυβερνήσεως απαγόρευσις των υπηκόων Ελλήνων του να διδάσκωσιν ενταύθα, καθιστά δυσχερή την εξεύρεσιν ικανού μουσικοδιδασκάλου. Ούτω δε ανάγκην να κρατηθή και διά το προσεχές έτος ο κ. Αλέξ. Κίτσος και θα περιορισθή μόνον εις την διδασκαλίαν της Οργανικής Μουσικής. Προς διδασκαλίαν δε της Ωδικής συνιστάται εις την Εφορείαν να διορίσωσι τελειόφοιτον τινά του Διδασκαλείου Αθηνών μαθητεύσαντα και τω Ωδείω» (Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, 1912, Φ. 122/5/1: Απόσπασμα της από 12.7.1912 Εκθέσεως του Γυμνασιάρχη Λεωνίδα Παπαπαύλου, αρχείο Γ. Αψηλίδη, πρώτη αναφορά από εμάς στη «Συμβολή» στις δικές μας Πηγές και μουσική βιβλιογραφία, ό.π., σσημ. 1). Δε θεωρούμε

λύ πιθανό του νέου Κεντρικού Παρθεναγωγείου στα τέλη του 19ου αιώνα¹⁶. Η καθολική επικράτηση των οργάνων αυτών, τα οποία έως ένα σημείο επιλέγονται συνειδητά από τους Έλληνες, που στρέφουν το βλέμμα στη Δύση, ενάντια στον τουρκικό αμανέ¹⁷, γίνεται περισσότερο εμφανής κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} (συμφωνικές μαντολινάτες, ορχήστρες και χορωδίες με πολυφωνικό ύφος) για να συνεχιστεί καθόλη τη διάρκεια του. Είναι η εποχή που η προσπάθεια υπεροχής των ξεχωριστών τοπικών κοινωνιών στην πόλη συνεχίζεται αμείωτη, έστω και με το πρόσχημα της μουσικής δραστηριότητας ανάμεσα στις μαθητικές

βεβαίως τυχαίο το πνεύμα της Έκθεσης, όταν μάλιστα γνωρίζουμε την ξεχωριστή αναφορά του Γεωργίου Παχτίκου στο περ. *Μουσική και τα τεύχη με αρ. 21 και 22* (Σεπτ. - Οκτ. 1913) 203-204 για την ενδιαφέρουσα διαδρομή στη λόγια μουσική του «λογχοσθέντος υπό των Βουλγάρων [το 1913] μουσικολόγου γυμνασιάρχη Σερρών Λεωνίδα Παπαπαύλου», όπως τη δημοσιεύσαμε πρώτη φορά στο 8^ο τεύχος του περ. *Άμαστρις* της Θεσ/νίκης το 2009, σ. 14, βλ. και σημ. 28.

16. Σε ανακοίνωση στον τύπο της Κωνσταντινούπολης τον Ιούνιο του 1899 αναγγέλλεται ότι ο «εν Σέρραις διαμένων φιλογενής κ. Γρηγόριος Κωνσταντινίδης [Γρηγόριος Κωνσταντίνου ή Ρακιτζής] θα χορηγή κατ' έτος τη εκπαιδευτική εφορία ικανόν ποσόν προς συντήρησιν τριών διδασκάλων κοπτικής, εργοχείρων και μουσικής» (Ιωάννης Θ. Μπάκας, Ευεργέτες των φιλεκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών καταστημάτων των Σερρών την περίοδο 1870-1912 μέσα από τον τύπο της εποχής, *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του 1905-2005*, Σέρρες 2005, 103).

17. Πρώτη μας ανακοίνωση στο θέμα το 1996, *Οκτώ κείμενα*, ό.π., 19. Στο ίδιο πνεύμα και η αναφορά του Νίκου Α. Δοντά, «Εκατό χρόνια της Ελληνικής Οπερέτας. Από το Παρίσι στην Αθήνα και σε όλο τον κόσμο», στο πρόγραμμα *Θυμήσου εκείνα τα χρόνια!* της Εθνικής Λυρικής Σκηνής για την καλλιτεχνική περίοδο 2007-08, σσ. 18 και 19, όταν σημειώνει πως στην αστικοποιημένη Αθήνα των αρχών του 20ού αι. πρώτα η επιθεώρηση και σχεδόν ταυτόχρονα η οπερέτα προσφέρονταν γι' αυτόν το σκοπό, καθώς η μουσική τους έπαιγνε αποστάσεις από τον αμανέ και εν γένει από το «ανατολίτικο» τραγούδι, το οποίο δεχόταν πυρά από όλες τις πλευρές. Δεν παραλείπει, ακόμα, να τονίσει πως, στο βαθμό στον οποίο η μουσική της οπερέτας ήταν πρωτότυπη, γραμμένη από Έλληνες συνθέτες, ήταν για πολλούς η «ελληνική» απάντηση σε «μουσικές ξενόφερτες» τόσο από τη Δύση όσο και από την Ανατολή.

Στη μόλις πρόσφατη εργασία της Στέλλας Κουρμπανά, επίσης, Τα θεατρικά περιοδικά και η μουσική πραγματικότητα στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα, *Μουσικός Ελληνομνήμων*, περ. έκδ. του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, 1 (Σεπτέμβριος - Δεκέμβριος 2008) 8, μεταφέρεται απόσπασμα από την «Επιφυλλίδα» του Ι. Σκυλίση του πρώτου τεύχους της *Θεατρικής Επιθεωρήσεως* του Νικολάου Γ. Ιγγλέση, που κυκλοφόρησε στην Αθήνα την 18.5.1880, στο οποίο γίνεται λόγος για τη χρήση της λέξης «μανέ» αντί του «αμανέ», που είναι «εξοβιλιστέος» γιατί θυμίζει «τας δουλικάς τού φοβερώς δοκιμασθέντος έθνους ημέρας». Το κείμενο δίνει την αφορμή για τη συγγραφή της διατριβής στο δεύτερο τεύχος του ίδιου περιοδικού με θέμα την «Η εν Ελλάδι Μουσική», πιθανότατα «υπό του σεβαστού Μουσικοδιδασκάλου» και συνεργάτη του περιοδικού Αλέξανδρου Κατακουζηνού, από την οποία, πέρα από τα άλλα ενδιαφέροντα, μεταφέρουμε εδώ την επισήμανση για τη συμβολή στην πρόοδο της μουσικής καλλιέργειας στην Ελλάδα «του Ωδείου, της τετράφωνης εκκλησιαστικής μουσικής των ανακτόρων, των παραστάσεων όπερας, των ωδικών καφενείων και των μπαντών».

κοινότητες, ακόμα και μετά την τυπική λήξη του Μακεδονικού Αγώνα και τα γεγονότα της επανάστασης των Νεοτούρκων στις 11 Ιουλίου του 1908.

Σημαντικό ρόλο, όμως, στην καλλιέργεια της μουσικής της παράδοσης παίζουν και οι πολλές φιλαρμονικές, πέντε τον αριθμό, αν περιλάβουμε κι αυτήν της τουρκικής Φρουράς (Γυμνασίου, Κεντρικής Αστικής Σχολής, ΟΡΦΕΑ, ΑΠΟΛΛΩΝΑ)¹⁸, μέχρι τα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 20^{ου} αι., αναπτύσσοντας έντονη παιδευτική και εθνική δραστηριότητα. Ιδρύονται από ελληνικά σωματεία ή ιδρύματα και λειτουργούν σύμφωνα με καταστατικά εγκεκριμένα από την τουρκική διοίκηση. Ωστόσο, ιδιαίτερα στο χώρο της παραδοσιακής (εμπειρικής) μουσικής της πόλης των Σερρών και της περιοχής τους, δε μαρτυρείται, απ' ό-σο γνωρίζουμε αλλά και όπως αναμενόταν, η αντίστοιχη παρουσία «έντεχνων» λαϊκών σχημάτων (κομπανίες) με τα γνώριμα τώρα πνευστά (χάλκινα) όργανα των φιλαρμονικών, τις έξοχες δημώδεις -και όχι μόνο αυτές- μελωδίες και την ανάδειξη των κοινών εκείνων μουσικών χαρακτηριστικών των λαών της ευρύτερης περιοχής, που η Ιστορία διαφύλαξε από τη λησμονιά.

Ο ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

Η περίοδος μέχρι και το Μεσοπόλεμο

Το 1902 ο βιολονίστας Κ. Σγουρός ιδρύει την πρώτη (συμφωνική) μαντολινάτα - ορχήστρα νέων στις Σέρρες. Την ίδια χρονιά ιδρύεται ο Γυμναστικός [ή Μουσικογυμναστικός] Σύλλογος, γνωστός περισσότερο ως Όμιλος Ερασιτεχνών ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ, που γίνεται πασίγνωστος με τη σύσταση του τμήματος της ομώνυμης φιλαρμονικής το 1904 υπό τον Θεσσαλονικιό Ιωάννη Βαΐου, της πρώτης στην πόλη και την περιοχή

18. Στον *Αστέρα* της Θεσσαλονίκης, αρ. 87, φ. 20.5.1910, γίνεται λόγος και για τη φιλαρμονική της πόλης (αλλού: Κοινότητα) των Σερρών χωρίς αναφορά στο διευθυντή. Πρόκειται, υποθέτουμε, για την ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου (Όμιλου Ερασιτεχνών, θα επανέλθουμε), μετέπειτα (1907-08) ΟΡΦΕΑ. Για την ίδια φιλαρμονική γίνεται λόγος στην εφημ. *Μακεδονία*, φ. 60 (13.9.1911) 3: «Ζητείται μουσικοδιδάσκαλος διά την φιλαρμονικήν της Ελληνικής Κοινότητος Σερρών. Ο βουλόμενος αποταθήτω εις το Δ. Συμβούλιον». Ο Ιωάννης Μπάκας, επίσης, στα «Χρονικά της Μητροπόλεως Σερρών κατά την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας (1878-1912)», μόλις δημοσιευμένα στο *Σερραίων Διάσωμα. Πνευματικοί και Καλλιτεχνικοί Θησαυροί της Εκκλησίας των Σερρών*, έκδ. της Ιεράς Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης, Σέρρες 2008, την καταγράφει στα 1909 περιλαμβάνοντας και πιθανή φωτογράφησή της, ως φιλαρμονική της πόλεως των Σερρών. Διευθυντής των παραπάνω ήταν ο Ιω. Βαΐου μέχρι και το 1909, με εξαίρεση τη φιλαρμονική του ΑΠΟΛΛΩΝΑ, που διηύθυνε ο Αλ. Κίτσος.

των Σερρών. Δρα παράλληλα με τον ΟΡΦΕΑ (1905). Η ξέχωρη πορεία των δύο σωματείων μέχρι τα 1915-16 που διαλύεται το πρώτο, στην ουσία δεν είναι τίποτε άλλο παρά η προέκταση της συνεχούς διαμάχης -η κορύφωσή της στα 1891- των Τσορμπατζήδων της πόλης (Τερψιχόρη) και των Τσιπλάκηδων (Ορφέας).

Ο Γυμναστικός Σύλλογος, ελάχιστα έως καθόλου ιστορημένος από τους επιχώριους μελετητές και χρονικογράφους -οι τελευταίοι κατά το πλείστον επαναλαμβάνονται εξωραΐζοντας τη βασική ειδησεογραφία-, διαθέτει ακόμα πλήρη μαντολινάτα υπό τον Νικόλαο Παπαναστασόπουλο (Αθήνα 1874;-Θεσ/νίκη 1919). Διαγράφει κυρίαρχη ιστορική και πολιτισμική διαδρομή στην πόλη αναδεικνύοντας τους σκοπούς και τις επιδιώξεις του σωματείου τότε που προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη της ενίσχυσης και στήριξης του Μακεδονικού Αγώνα στις Σέρρες. Ίσως πρόκειται για τη χρονική συνέχεια του ομώνυμου συλλόγου του 1899, για τον οποίο γνωρίζουμε μόνο πως ως αθλητικό σωματείο στην αρχή ιδρύει γυμναστήριο για να οργανώσει αργότερα τμήμα φιλαρμονικής¹⁹, πληροφορία στην οποία τελειώνει και η όποια γνώση μας για την παραπέρα παρουσία του τα μέλη του εντάσσονται αρχικά στο Γυμναστικό Σύλλογο του 1902 και αργότερα βεβαίως στον ΟΡΦΕΑ.

Την 1.8.1905 ιδρύεται ο ΟΡΦΕΑΣ. Ο πραγματικός σκοπός της ίδρυσης είναι εθνικός: μέλη του εντάσσονται στο Μακεδονικό Αγώνα και στην οργανωμένη από το 1904 ελληνική άμυνα κατά των Βουλγάρων, ε-

19. Εγκυκλοπαιδικόν Ημερολόγιον «Φάρος της Ανατολής 1901», ΚΠολη 1900, 299 και εφημ. *Εμπρός των Αθηνών* (αρχείο Γ. Αψηλίδη), φ. 24.4.1901, σ. 4, όπου γίνεται λόγος για την «προ δύο μόλις ετών δαπάνη γενναίων ομογενών» ίδρυση του Γυμναστηρίου της πόλης από τον Αριστεΐδη Ιωαννίδη «ον ο μετ' ολίγους μήνας ιδρυθείς υπό την προεδρίαν του ρέκτου ιατρού κ. Θεοδοωρίδου Γυμναστικός Σύλλογος [...]». Περισσότερα για το σύλλογο, την ταύτιση της δραστηριότητας της ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ ως τμήματός του και την εύλογη σύνδεση των ειδήσεων, βλ. στη δική μας «Συμβολή» στις *Πηγές και μουσική βιβλιογραφία*, ό.π., 58-60. Τελευταία είδηση για το ασφαλές συμπέρασμα της παρουσίας και δράσης του συλλόγου πριν την απελευθέρωση του 1913 και αμέσως μετά απ' αυτήν αποτυπώνεται στο περ. *Νέον Πνεύμα* 2 (15.3.1914) 8, όπου και η αναφορά για την προσπάθεια ανασύστασής του.

Το 1906 πρόεδρος του Γυμναστικού Συλλόγου είναι ο Ιωάννης Πανταζής, τον οποίον συναντάμε και το 1914 ως μέλος του Δ.Σ. Για τον ίδιο, υποθέτουμε βάσιμα, υπό την ιδιότητά του ως μουσικού, και το απόσπασμα από την εργασία της Άννας Στόγιου - Χρηστίδου για τη *Φιλόπρωχο Αδελφότητα Κυριών «Εμμέλεια», 1895-2006*, σ. 8: «Για να έχει μεγαλύτερη επιτυχία ο χορός τους ανέθεσαν εις τον τότε καθηγητή της μουσικής του Ανωτέρου Παρθεναγωγείου Ιωάννη Πανταζή να συνθέσει ένα τραγούδι με τους σκοπούς της Αδελφότητας. [...] Τον χορό άνοιξαν οι κυρίες της Εμμέλειας με τον πηδηχτό χορό και το τραγουδάκι που συνέθεσε ο μουσικός Ι. Πανταζής: *Άιντε να κάνουμε χορό / τώρα που έχουμε καιρό / τώρα που 'ναι πανηγύρι / για της φτώχειας το χατίρι*».

νώ η διδασκαλία της μουσικής και της δραματικής τέχνης αποτελούν το πρόσχημα της δραστηριότητάς του. Τον Ιούλιο του 1909 εγκαινιάζεται πανηγυρικά η ιστορική αίθουσά του, μοναδική σωζόμενη φυσική απόδειξη από την ίδρυση, όπου επί πολλά χρόνια στεγάστηκε το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.) και που κατά καιρούς κινδύνευσε να καταρρεύσει από το βάρος του χρόνου. Διατηρεί τμήματα χορωδίας, ορχήστρας εγχόρδων και συμφωνικής μαντολινάτας με πρώτο δάσκαλο τον Κ. Σγουρό. Η Α΄ Συναυλία δίνεται στις αρχές του 1907, ενώ την επόμενη χρονιά ανεβαίνει στη «Γρηγοριάδα» η *Γκόλφω* του Σπ. Περεισιάδη με τη μουσική υποστήριξη της ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ, ενταγμένης από το 1907-08 στον ΟΡΦΕΑ. Ακολουθούν παραστάσεις στις Σέρρες (θερινό θέατρο «Θάλεια») και στο νομό²⁰.

20. Λεπτομέρειες βλ. στο Γιώργο Αψηλίδη, Η Πρωτομαγιά του 1908 στην πόλη των Σερρών, περ. *Μετά* 64 (2000), κυκλοφορία και σε ανύψο. Για τον Όμιλο Ερασιτεχνών ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ, την πρώτη φιλαρμονική των Σερρών στα 1904 και τις εξομήσεις της στο νομό βλ., εκτός από τα ακριβώς παραπάνω, και τα δικά μας *Οκτώ κείμενα*, ό.π., σσ. 39-44 και 45-52. Επέτι δημοσιεύσαμε πρώτη φορά με περισσότερα στοιχεία την εργασία μας για τη συμμετοχή της σε εκδήλωση στο Μικρό Σούλι (Σέμαλτο) Σερρών στα 1909, χρονολογική τοποθέτηση στην οποία εμμένουμε παρά το χρονικό επαναπροσδιορισμό που σημειώνουμε στο με αρ. 37 (241) λήμμα της «Συμβολής» στις *Πηγές και μουσική βιβλιογραφία* μας, ό.π., 68. Το Δεκέμβριο του 1908 η ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ ανεβάζει την *Γκόλφω* στην Αλιστράτη. Ιδού πώς καταγράφεται στην εφημ. *Αλήθεια* της Θεσσαλονίκης, στο φ. της Τετάρτης 14 Ιανουαρίου 1909 (πρώτη αναφορά από εμάς στη «Συμβολή», ό.π., 60, 61):

«Η Τερψιχόρη στην Αλιστράτη για την *Γκόλφω* - 30.12.1908, Εξ Αλιστράτης τη 30ή Δεκεμβρίου 1908. [...] καταρτισμένος όμιλος των Ερασιτεχνών υπό την διεύθυνσιν του εκ των διδασκάλων κ. Α. Βαρλαμίδου ανεβίβαζε επί σκηνής την «Γκόλφω», το έξοχον τούτο και διδακτικώτατον κομειδύλλιον. Ευγενείς και φιλοπάτριδες νέοι μέλη του εν Σέρροις ευδοκίμως λειτουργούντος μουσικού ομίλου της «Τερψιχόρης» προθύμως προσφέρθησαν να καλύψωσι διά των ωραίων μουσικών των τεμαχίων την ευεργητικήν ημών παράστασιν. Ουδέποτε θα λησμονήσωμε την θυσίαν, εις ην χάριν ημών υπεβλήθησαν οι ευγενείς ούτοι νέοι. Το πρώτον όπερ τους πάντας μέχρι δακρύων συνεκίνησαν ήτο η διά των κεντρικωτέρων οδών της κομποπόλεώς μας της μουσικής παρέλασις. Χειροκροτήματα και ζητωκραυγαί υπέρ των μελών της «Τερψιχόρης» πανταχόθεν ηκούοντο. Το εσπέρας κατά την παράστασιν το πλήθος τοσούτον ην, ώστε αν και στί[οι] βηδόν ο εις επί του άλλου εκάθητο, οι πλείστοι ηναγκάσθησαν να απέλθωσιν, καθότι η μεγάλη του Παρθεναγωγείου αίθουσα, ένθα εγένετο η παράστασις δεν δύναται να περιλάβη επιμ' εξακόσια άτομα, δι' ο χάριν των μη δυνηθέντων να παραστώσιν ηναγκάσθη ο όμιλος να επαναλάβη το έργον και την εσπέραν της Κυριακής. Η επιτυχία του δράματος υπερέβη τας προσδοκίας όλων, πάντες δε οι τα της παραστάσεως πρόσωπα υποδυθέντες ήσαν αμίμητοι και καθ' όλα άμειμπτοι, καταχειροκροτηθέντες υπό των κατενθουσιασθέντων διά την [...δυσανάγνωστο] [...] και τα μέλη της «Τερψιχόρης», άτινα μετά μεγίστης προθυμίας έσπευσαν να τιμήσωσι την Αλιστράτην και τον όμιλον, [...] [...] Παιδιά, νέοι, γέροντες συνεκεντρώθησαν επί το αυτό, έχοντες δ' επικεφαλής την μουσικήν παρήλασαν διά ζητωκραυγών και εθνικών ασμάτων διά μέσου της κομποπόλεως καταλήξαντες εις την πλατείαν της αγοράς. Ενταύθα πάντες αποτελέσαντες κύκλον ήρχισαν τον χορόν του Ζαλόγγου, ον διεδέχθησαν ζητωκραυγαί και χειροκροτήματα υπέρ των μελών

Από την πολύχρονη προσφορά του συλλόγου, εν δράσει μέχρι σήμερα, στη μουσική και στον πολιτισμό της πόλης επισημαίνουμε τον καθοριστικό του ρόλο στη διάσωση και διάδοση των δημοτικών τραγουδιών της περιοχής, τη συμβολή του στην ανάπτυξη της πολυφωνικής χρωδιακής μουσικής, της συμφωνικής μουσικής και τη σοβαρή, τουλάχιστο μέχρι το πρόσφατο παρελθόν και την περίοδο που καταγράφουμε εδώ, εκπροσώπηση της πόλης σε πανελλήνια και διεθνή φεστιβάλ θεάτρου ή μουσικής, συναντήσεις, διαγωνισμούς.

Την ίδια εποχή αναπτύσσουν δραστηριότητα ο Μουσικός Όμιλος ΟΜΟΝΟΙΑ και ο Μουσικοδραματικός Σύλλογος ΑΠΟΛΛΩΝ, που κυριαρχεί στη μουσική ζωή της πόλης έως το τέλος των επερχόμενων πολέμων και διαθέτει κι αυτός πλήρη τμήματα φιλαρμονικής και ορχήστρας με διευθυντή τον Αλέξανδρο Κίτσο. Ο πρώτος ιδρύεται το 1908, τη χρονιά που ξεσπά η επανάσταση των νεοτούρκων με επίκεντρα τη Θεσσαλονίκη, τις Σέρρες και το Μοναστήρι. Οργανώνει συναυλίες και «θεατρικές εσπερίδες» στο νομό και στις γειτονικές πόλεις. Ο δεύτερος άτυπα τουλάχιστον από την περίοδο 1908-1909 και επίσημα το 1914, όταν ο ΟΡΦΕΑΣ μετατρέπεται σε πολιτικό σωματείο της βενιζελικής παράταξης²¹ και μετονομάζεται σε ΦΙΛΙΠΠΟ -λειτουργεί βεβαιωμένα μέχρι και τον Οκτώβρη του 1915- για να επανασυσταθεί το 1919 με την προσωνομία ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ - ΠΡΩΗΝ «ΟΡΦΕΥΣ».

Στις 8 Οκτωβρίου του 1912 αρχίζει ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος (στις 6 Νοεμβρίου η εισβολή των Βουλγάρων στην πόλη). Ο δεύτερος, το 1913, οδηγεί στη συνθήκη του Βουκουρεστίου, με την οποία η Ελλάδα παίρνει το λιμάνι της Καβάλας, τη Θεσσαλονίκη, τη Χαλκιδική, τη Νότια Ήπειρο με τα Ιωάννινα, καθώς και τα νησιά του Αιγαίου, με εξαίρεση τα Δωδεκάνησα. Στις 29 Ιουνίου αυτής της χρονιάς η Αήττητη 7^η Ελληνική Μεραρχία υπό τον συνταγματάρχη Ναπολέοντα Σωτίλη, παπού της καλλιτέχνης με διεθνές κύρος Λίζας Σωτίλη, εισέρχεται στην κατεστραμμένη πόλη των Σερρών²². Το 1914 αρχίζει ο Α΄ Παγκόσμιος

της αθανάτου 'Τερψιχόρης' Σερρών. Είτα μετά της αυτής και πάλιν τάξεως διελθόντες τας κεντρικώτερας οδούς [παρέ]στησαν εις την πλατείαν της άνω συνοικίας [...], όπου ο εθνικός χορός επί μίαν διήρκεσεν ώραν. [...] [Υπογραφή] Β. Ευχαριστήριον: Καθήκον θεωρούμεν και διά του τύπου να ευχαριστήσωμεν τα μέλη εκείνα του εν Σέρραις μουσικού ομίλου 'Τερψιχόρη', άτινα διά της συμμετοχής των επάλλων τον ευεργητικήν ημών παράστασιν. Συγγαίρομεν από καρδίας την 'Τερψιχόρην' ήτις μεταξύ των μελών της συγκαταλέγει τοιούτους ευγενείς και φιλοπάτριδας νέους. Τα μέλη του ομίλου των Ερασιτεχνών Αληστράτης».

21. Γιώργος Καφταντζής, *Ορφείας Σερρών 1905-1991. Ιστορική αναδρομή*, Θεσ/νίκη 1991, 74.

22. *Η καταστροφή των Σερρών. Δράμα ιστορικών και πατριωτικών εις Πράξεις 4*, του ηθοποιού Ιωάννου Δρόσου, ανεβαίνει πρώτη φορά στην Αθήνα και στο Θέατρο

Πόλεμος, στις 28 Αυγούστου 1916 ο βουλγαρικός στρατός εισβάλλει στις Σέρρες για να ακολουθήσει η βουλγαρική κατοχή, που θα διαρκέσει μέχρι το Νοέμβριο του 1918. Στις 21 Σεπτεμβρίου οι Σέρρες ανακαταλαμβάνονται από τον ελληνικό στρατό. Στα τέλη Αυγούστου του 1922 οι Τούρκοι μπαίνουν στη Σμύρνη και την πυρπολούν. Ο Ελληνισμός φεύγει οριστικά από τη Μικρά Ασία, κάτι που σύντομα θα επικυρωθεί και με τη Συνθήκη της Λωζάνης.

Μετά την τελευταία πυρπόληση της πόλης το 1913, την ολοσχερή καταστροφή, την ερήμωση και τους πολέμους που ακολουθούν, αρχίζει μία αναγεννητική προσπάθεια σ' όλους τους τομείς. Η ενσωμάτωση του προσφυγικού στοιχείου στα 1922, η αγωνία για την καθημερινή επιβίωση, οι κοινωνικές αντιθέσεις και οι δραματικές ιστορικές στιγμές της μεσοπολεμικής περιόδου ταλανίζουν τους κατοίκους της. Η οικονομική κρίση και η ανεργία, όχι λίγες φορές, σαρώνουν την εργατική τάξη παρά τη διαφαινόμενη πρόοδο σε όλα τα επίπεδα²³.

Όλα αυτά οι Σερραίοι τα αντιπαρέχονται με αθρόες προσελεύσεις στις συναυλίες των τοπικών σωματείων, τις παραστάσεις των θιάσων και τους χορούς υπό τους ήχους του γραμμόφωνου -είδους πολυτελείας για πολλούς- και της λατέρνας, της τζαζ μπαντ, του σουίγκ, του φοξ τροτ, του ταγκό και του βαλς. Η νεολαία, ταλαιπωρημένη από τις κακουχίες και τις δοκιμασίες των προηγούμενων χρόνων, συμμετέχει σε κάθε προοδευτική δραστηριότητα στο κατώφλι μιας από τις πλέον ενδιαφέρουσες περιόδους στην ιστορία της σερριώτικης μουσικής παραγωγής.

Ο ΟΡΦΕΑΣ ξαναβρίσκει την παλιά του αίγλη με πλήρη τμήματα χορωδίας, μαντολινάτας, 60μελούς ορχήστρας εγχόρδων - πνευστών και φιλαρμονικής υπό τον Παναγιώτη Δρομάζο το 1919 και αργότερα με διευθυντές ακόμα και Ευρωπαίους μουσικοδιδασκάλους, όπως ο

«Ολύμπια» την 2.11.1918. Στις Σέρρες παρουσιάζεται από τους ερασιτέχνες του ΟΡΦΕΑ το 1919, για να επαναληφθεί το 1935 από τους μαθητές και μαθήτριες του Γυμνασίου και την 1.8.1948 με τη συμμετοχή μελών του Ανωτέρου Κατηχητικού Σχολείου του Εθνικοθρησκευτικού Συλλόγου ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ. Περισσότερο εντυπωσιακό, όμως, θεωρούμε το γεγονός της ύπαρξης Συμφωνικού Εμβατηρίου για την *Καταστροφή των Σερρών*, Κέρκυρα 28.11.1918, του Κερκυραίου Αρχιμουσικού Σπυρίδωνος Δουκάκη (1888-1974), καταλογογραφημένο ήδη από το Εργαστήριο Ελληνικής Μουσικής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου υπό την επιμέλεια του Λέκτορα Κώστα Καρδάμη. Φυλάσσεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους - Αρχεία Ν. Κέρκυρας. Συμπληρωματικά κ.λπ. στοιχεία, τα οποία κατέχουμε πλέον από το αμέσως χρονικό διάστημα μετά το πέρας της παρούσης εργασίας μας, οφείλουμε στη Σερραία Λέκτορα του ίδιου Πανεπιστημίου Ζωή Δ. Διονυσίου.

23. Περισσότερα, πηγές κ.λπ. βλ. στην εργασία μας «Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου του εικοστού αιώνα. Η λόγια μουσική, οι σύλλογοι, τα ιδρύματα, οι συναυλίες και οι μουσικοδιδάσκαλοι. Χρονολόγιο, πληροφορίες, σχόλια», περ. *Γιατί* 318 (2001) 33-48, κυκλοφορία και σε ανάτυπο.

Αυστριακός Luiw Blank κ.ά²⁴.

Ο αυτοδίδακτος μουσικός Γιάννης Ουζούνης (Σέρρες 1906-Θεσ/νίκη 1977) οργανώνει Όμιλο Μαντολινάτας Ερασιτεχνών αποκλειστικά από συμμαθητές του στο Γυμνάσιο (1920-25). Τα επόμενα χρόνια η γνωστή (συμφωνική) Μαντολινάτα Ουζούνη πλαισιώνεται από τμήμα ανδρικής χορωδίας ελεύθερων Σερραίων τραγουδιστών και εντάσσεται στον ΟΡΦΕΑ διατηρώντας συνήθως την ονομασία.

Νέα μουσικά σχήματα και σωματεία εμφανίζονται στο προσκήνιο, που δρουν ανταγωνιστικά προς τον ΟΡΦΕΑ, πλην ευεργετικά για τη μουσική ανέλιξη της πόλης. Η λόγια μουσική, περισσότερο δημοφιλής, απευθύνεται στο ευρύ και καλλιεργημένο κοινό, σε όλες τις τάξεις της σεραϊκής κοινωνίας αλλά και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Παίζεται τόσο από επαγγελματίες μουσικούς όσο και θαυμάσιους ερασιτέχνες, που παρουσιάζουν σχεδόν καθ' ολοκληρίαν έργα (ή αποσπάσματά τους) μεγάλων συνθετών της Δύσης και -λιγότερο- Ελλήνων της μέσης Επτανησιακής Σχολής. Έργα δημιουργών της αποκαλούμενης Εθνικής Μουσικής Σχολής των αρχών του 20^{ου} αι. αλλά περισσότερο της δεκαετίας του 1930 και της καθιέρωσης της «ελληνικότητας» ως ιδεολογήματος, απουσιάζουν παντελώς από το σωζόμενο υλικό (προγράμματα συναυλιών, κριτικές στον τοπικό τύπο κ.λπ.).

Δεξιότεχνες πιανίστες και διάσημοι λυρικοί τραγουδιστές του Ελληνικού Μελοδράματος επισκέπτονται την πόλη -συνήθως αν όχι πάντα- μετά τη Θεσσαλονίκη και πραγματοποιούν συναυλίες στα κινηματοθέατρα -το καλοκαίρι του 1931 εγκαινιάζεται το ιστορικό «Κρόνιον»- και τα αριστοκρατικά ζαχαροπλαστεία της²⁵. Πολυπρόσωπες ορχήστρες

24. Στις 29.8.1919 ο ΟΡΦΕΑΣ ανεβάζει με τους ερασιτέχνες του την «ευεργετική παράσταση» *Αγαθόπουλος ο Ξηροχωρίτης*. Συμμετέχει η χορωδία του συλλόγου «τη συμπράξει δεσποινίδων και τη συνοδεία μαντολινάτας υπό τον Π. Δρομάζο, οι οποίοι υπήρξαν σημαντικώτατοι συντελεστές της επιτυχίας». Πηγή: Αρχείο εφημερίδων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, εφημ. *Μακεδονία*, φ. 31.8.1919, 2. Από την ίδια εφημερίδα, φ. 31.7 και 7.8.1922, διασώζεται εκτενέστατη και ενδιαφέρουσα παρουσίαση της απογευματινής συναυλίας των τμημάτων του ομίλου, υπό τον «ακαμάτως εργαζόμενον μουσικοδιδάσκαλον Ι. Βαΐου» αυτή τη φορά, κατά την οποία «συνκεντρώθη ό,τι εκλεκτόν και ωραίον είχε να επιδείξει η τοςάκις μαρτυρήσασα, πλην αναβιούσα πόλις των Σερρών, παρουσία των Θρησκευτικών, Πολιτικών και Στρατιωτικών Αρχών». Παίρνουν μέρος η χορωδία και η σπουδαστρια του Ωδείου Αθηνών Αφροδίτη Μάνθου, η ορχήστρα εγχόρδων με τους Κων/νο Ζλάτκο και Νικόλαο Καρατζά και τελευταία η μαντολινάτα «διά της αυτόχρομα αριστοτεχνικωτάτης εκτελέσεώς των της *Norma*, της *Aida* και των *Απάχιδων των Αθηνών*, που αποτελούν «το κορύφωμα της επιτυχίας κ' επί τούτου καταθέλγουν το θέατρον, ώστε τούτο ν' απαιτήσει την επανάληψίν των».

25. Τέτοια ήταν των Αδελφών Φωτιάδη, πλάι στο παλιό βιβλιοπωλείο «Βαγουρδή», του Κ. Χριστοδούλου και η «Αίγλη» του Γεωργίου Χρήστου, περισσότερο γνωστό ως ωδικό καφενείο, πανόμοιο των γνωστών *cafes-chantants* του αιώνα που έφυγε με τη

«Ελαφράς» μουσικής, σερραϊκές και ξένες, κυρίως αθηναϊκές, ονομαστοί περιοδεύοντες θίασοι και κοσμαγάπητες οπερέτες, επιθεωρήσεις, μπαλέτα και «ντιζέρο» κατακλύζουν τα κέντρα διασκέδασης και κυριαρχούν στην προτίμηση της συντριπτικής πλειονότητας των Σερραίων, οπαδών της μελωδίας μέχρι τα σήμερα, της υπηρετήσης και των επιδόσεων στο *bel canto*. Φωνητικά σχήματα, κομπανίες και μπάντες εγχόρδων και πνευστών, οργανωμένες βασικά από τα μέλη της φιλαρμονικής του ΟΡΦΕΑ, δίνουν το δικό τους χαρακτηριστικό στίγμα, που συνδέεται, βεβαίως, με το γενικότερο κλίμα. Ερασιτέχνες τραγουδιστές ή χορωδοί του συλλόγου αλλά και επαγγελματίες μουσικοί από τις Σέρρες και τη Θεσσαλονίκη εργάζονται στα κινηματοθέατρα της πόλης κρατώντας τη μουσική υπόκρουση (πιάνο, φωνή) των έργων του βωβού κινηματογράφου²⁶.

Ο Ιωάννης Βαΐου²⁷, κυρίαρχη μορφή στη μουσική της πόλης κα-

βραχύβια παρουσία των ολιγομελών ορχηστρών τους. Αξίζει να επαναφέρουμε στο προσκήνιο μικρό μέρος από τον ενδεικτικό κατάλογο των επισκεπτών, λυρικών τραγουδιστών, που σημειώσαμε στην εργασία μας για τη «Μουσική στην πόλη των Σερρών κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου», ό.π., 35: Οι τενόροι Λεάνδρος Καβαφάκης, Αλέξανδρος Παπαγεωργίου, οι βαρύτονοι Γιάννης Αγγελόπουλος, Σταύρος Καψάλης και Ηλίας Οικονομίδης, ο βαθύφωνος Γ. Δρακόπουλος, η Ολυμπία Δαζέα, το ζεύγος Αλίκης Βίτσιου και Πέτρου Επιτροπάκη, η Αγγέλα Σεβίλη, ο Κλέων Τριανταφύλλου (Αττίκ), η «διεθνούς φήμης δραματική υψίφωνος, τέως πρωταγωνίστρια της όπερας της Μόσχας» Μαρίκα Παλαιστή κ.ά.

26. Την εποχή του βωβού κινηματογράφου μπορούμε να την καθορίσουμε χρονικά από το 1895 έως το 1926. Για τη δραστηριότητα των Σερραίων μουσικών στο βωβό κινηματογράφο βλ. ακόμα στην επιμελημένη από εμάς «Επιστολή του Αθανασίου Φιδετζή στα 1986 με τις αναμνήσεις από τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων της πόλεως Σερρών κατά την περίοδο 1920 έως 1936», στα *Σερραϊκά Σύμμεικτα*, έκδ. της Εταιρείας Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών (Ε.Μ.Ε.Ι.Σ.), τόμ. πρώτος, Σέρρες 2010, σσ. 179-196, κυκλοφορία και σε ανάτυπο, καταχωρημένη και στην ιστοσελίδα μας, ό.π., σημ. 1. Από τις πρόσφατες εργασίες γενικού χαρακτήρα για το θέμα προτείνουμε αυτές του Γιώργου Βλαστού στο *Classical Music Review* 4 (Καλοκαίρι 2007) 124-131 και 6 (Φθινόπωρο 2008) 72-77.

27. Ο Ιωάννης Βαΐου του Βαΐου γεννήθηκε στο Λειβάδι Ολύμπου το 1883 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη στις 4.6.1961. Σπουδές στη Θεσσαλονίκη δεν έχουν επιβεβαιωθεί. Το 1934-35, σύμφωνα με δήλωση του Χρ. Σταματίου σε μας, εγγράφεται και φοιτά επί ολιγόμηνο διάστημα στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης (ίδρ. 1914), προκειμένου να επικυρώσει το τυπικό του διορισμού του στο Δημόσιο. Μέρος των εργοβιογραφικών του βλ. στα δικά μας *Οκτώ κείμενα*, ό.π., 79-80.

Διασώζουμε εδώ για την Ιστορία, πρώτη φορά, τον *Ύμνο του* [οκταταξίου τότε] *Γυμνασίου Θηλέων Σερρών*, τον οποίο, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία της Σερραίας Λίτσας Χαλκιοπούλου - Κατινάκη το Μάρτιο του 2007, δίδασξε ο Ι.Β. τουλάχιστο στα 1938-40, προσθέτοντας νέους στίχους στη μεταγλωττισμένη μελωδία αποσπάσματος από την *Κάρμεν* του Georges Bizet «Ο ταυρομάχος προχωρεί και προχωρεί και προχωρεί»: Ω Σεβαστό Γυμνάσιο, φιλόστοργος αγάλη, / όπου για σε το στήθος μου φλογίζεται και πάλι, / σε αποχαιρετώ μ' ένα καμήο (παλμό;), με φίλημα θερμό. / Το ιερό σου θέλημα

τά το Μεσοπόλεμο, επιστρέφει στις Σέρρες το 1921 μετά τους πολέμους και τις καταστροφές και τη 12ετή απουσία του στη Θεσσαλονίκη. Αναλαμβάνει την οργάνωση και διεύθυνση των τμημάτων του ΟΡΦΕΑ, διδάσκει στο Γυμνάσιο (χορωδία, μαντολινάτα), το Παρθεναγωγείο, στον ΑΠΟΛΛΩΝΑ, στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών (Θεωρία της μουσικής, μαντολίνο, χορωδία), το Μικτό Διδασκαλείο (Ωδική, Βυζαντινή μουσική) και, τέλος, στο Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων (χορωδία, φιλαρμονική). Το τελευταίο διαθέτει και συμφωνική μαντολινάτα κατά το διάστημα 1924-33 με το σπουδαίο, κατά την εκτίμησή μας, λόγιο μουσικό του πρώτου μισού του 20^{ου} αι. Βασίλειο Βηλικτσίδη (Αμισός Πόντου 1885-Σέρρες 1959)²⁸.

Στο Διδασκαλείο Θηλέων το 1924, ο Μελενίκιος Πέτρος Τραϊανός (1897-1960) δημιουργεί τετράφωνη χορωδία, ενώ ο (;) Δελόπουλος ορχήστρα από 40 βιολιά μέχρι τη διάλυσή του το 1934. Αυτή τη χρονιά αναγγέλλεται και η ίδρυση της Μουσικοχορευτικής Σχολής των Αλεξάνδρου και Γεωργίας Μήτσα, για τη διάρκεια λειτουργίας, τα τμήματα κ.λπ. της οποίας κάναμε λόγο στην προαναφερθείσα εργασία μας που αφορά στην *τοπική ειδησεογραφία*. Στο πρόγραμμα των τακτικών μαθημάτων με πλήρη ορχήστρα περιλαμβάνεται και η διδασκαλία όλων των εγχόρδων οργάνων.

Η Στρατιωτική Μουσική της έκτης Μεραρχίας Σερρών πραγματο-

ετέλεσα προθύμως, / επιμελώς εσπούδασα και έζησα ευσχήμως. / Σε αποχαιρετώ μ' ένα καμινό και φίλημα θερμό.

28. Ο Βασίλειος Κων/νου Βηλικτσίδης είχε σημαντική προσφορά στη μουσική της πόλης των Σερρών. Εργάστηκε, κυρίως, στο Αγροτικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Σερρών κατά το 1924-33. Το 1927 κλήθηκε από τον ΟΡΦΕΑ για τη διδασκαλία των εγχόρδων οργάνων και της χορωδίας από κοινού με τον Ιω. Βαΐου. Κατά το διάστημα 1951-58 δίδαξε στο Ορφανοτροφείο Θηλέων Σερρών. Εκεί οργάνωσε τρίφωνη χορωδία, τη συνέχεια της δραστηριότητας της οποίας είχε ο κόρη του Ελπίδα Βηλικτσίδου - Αθανασιάδου. Περισσότερα βιογραφικά στα δικά μας *Οκτώ κείμενα*, ό.π., σσ. 80 και 83 αντιστοίχως. Αρχαιακό υλικό από τη δράση τους προτίθεται να αξιοποιήσει, όπως ανακοίνωσε το Νοέμβριο του 2007, η διοίκηση του Λυκείου Ελληνίδων Σερρών, στα τμήματα του οποίου ανήκει από το 1998 η παλιά Χορωδία των Αποφοίτων του Γυμνασίου Θηλέων Σερρών υπό τον Χρήστο Καλλία. Σε ξεχωριστή εργασία μας υπό τον τίτλο «Συνοπτική καταλογογράφηση των φωτογραφικών και έντυπων ντοκουμέντων από το αρχείο του Βασιλείου και της Ελπίδας Βηλικτσίδου» καταθέτουμε επιλεκτικά πρόσθετα εργοβιογραφικά του ίδιου αλλά και της κόρης του -βλ. και σημ. 39- από τα πρωτότυπα ευρήματά μας και μέρος εκείνων που τον Ιούνιο του 2008 παραχώρησε ευγενικά η διοίκηση του Λυκείου Ελληνίδων Σερρών στο αρχείο μας και στη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών. Πρώτη δημοσίευση των ντοκουμέντων που αφορούν το Β.Β. στο 8^ο τεύχος του περ. *Άμαστρις* της Θεσ/νίκης, Δεκ. 2009, σσ. 12-15, υπό τον τίτλο (του περ.) «Βασίλειος Κ. Βηλικτσίδης (1885-1959). Ένας άγνωστος Πόντιος συνθέτης της κλασικής μουσικής». Ακολουθεί, το Φεβρουάριο του 2010, η δημοσίευση του σχετικού καταλόγου της κόρης του Ελπίδας στο 15^ο τεύχος της τοπικής *Μικρασιατικής σίπθας*, σσ. 113-117.

ποιεί τακτικές συναυλίες υπό τον ανθυπασιπιστή Δημήτριο Ξυδέα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920 με κλασικό ρεπερτόριο, πατριωτικά και άλλα τραγούδια. Στο συγκρότημα υπηρετούν περί τους 130 αξιολογότετοι μουσικοί, που αργότερα θα αποτελέσουν τα βασικά στελέχη των Κρατικών Ορχηστρών Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Το 1927 ιδρύεται ο Μουσικοδραματικός Σύλλογος ΑΠΟΛΛΩΝ, που στην ουσία αποτελεί την ιστορική συνέχεια του ομώνυμου σωματείου του 1914. Δρα ανταγωνιστικά προς τον ΟΡΦΕΑ με πλήρη τμήματα χορωδίας, μαντολινάτας και ορχήστρας εγχόρδων και διευθυντές το Δημ. Ξυδέα, το Θεσσαλονικιό ερασιτέχνη βιολονίστα Στέφανο Στεφανίδη και τον Ιω. Βαΐου²⁹. Αναπτύσσει έντονη δραστηριότητα επί έξι περίπου χρόνια και γίνεται το καταφύγιο των προοδευτικών δυνάμεων της πόλης και ιδιαίτερα αρκετών από τα μέλη και τους μουσικούς του ΟΡΦΕΑ³⁰. Ο τελευταίος στρέφεται προς τον αθλητισμό, με συνέπεια να μειωθεί σημαντικά η μουσική του δράση. Στο συγκρότημα συμμετέχει περιστασιακά και ο νεαρός τρόφιμος του Ορφανοτροφείου Αρρένων και απόφοιτος του περιώνυμου Γυμνασίου Σερρών Χρήστος

29. Σύμφωνα με το Βασ. Τζανακάρη, *Εικονογραφημένη Ιστορία των Σερρών 2* (1995) 208, ο Στ. Στεφανίδης συνεργάζεται με τον ΑΠΟΛΛΩΝΑ από το 1928, αφού στις 18 Μαρτίου αυτής της χρονιάς είναι ο διευθυντής στη συναυλία του συλλόγου, που δίνεται στον κινηματογράφο «Ορφέα» με την «ευγενική προστασία του νομάρχη κ. Σ. Πιστολάκη». Στις 3.4.1932 ο ΑΠΟΛΛΩΝ δίνει συναυλία στο «Κρόνιο» (Γ. Αγγειοπλάστης, Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, ό.π.) με διευθυντή, αυτή τη φορά, το Μιχάλη Χατζημιχαήλ (Θεσ/νίκη 1879-1977), κιθαριστή, δάσκαλο κιθάρας και ιδρυτή της περιφέρειας Μαντολινάτας Θεσσαλονίκης το 1915 επί της Εγνατίας 326, όπου διδάσκονταν θεωρητικά, μαντολίνο, βιολί, πιάνο και χορωδία. Ο Μ.Χ. είχε δημιουργήσει δεσμούς με τους Σερραίους χορωδούς τουλάχιστο από τις αρχές της 10ετίας του 1920. Περισσότερα βιογραφικά βλ. στους Κώστα Τομανά, *Η καλλιτεχνική κίνηση στην Θεσσαλονίκη 1885-1944*, Νησίδες, Θεσ/νίκη 1996, 13 κ.σποράδην, και Τάκη Καλογερόπουλο, *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής 6* (2002) 504. Η συναυλία αναγγέλλεται στην εφημ. *Αλήθεια*, όπου ο πρόεδρος του συλλόγου Σάββας Σαββόπουλος ισχυρίζεται, ανάμεσα στα άλλα, ότι η συναυλία θα αποτελέσει τον «καθρέπτην της καλλιτεχνικής κινήσεως των Σερρών» και πως «σκοπός των συλλόγων εις τας επαρχιακάς πόλεις δεν είναι να προσκαλούν ξένους καλλιτέχνας [αναφέρεται, προφανώς, στον ΟΡΦΕΑ και στη συναυλία του στις 28.2.1932, βλ. παρακάτω, σημ. 33], οι οποίοι είναι άξιοι θαυμασμού, αλλά να προωθούν την καλλιτεχνικήν κίνησιν του τόπου των, ν' αποκαλύπτουν ταλέντα καταδικασμένα άλλως εις αφανισμόν, εν μια λέξει να δημιουργούν καλλιτεχνικήν ζωήν από τα τοπικά στοιχεία».

30. Παρόλο που, όπως σημειώσαμε και στο παρελθόν (*Οκτώ κείμενα*, ό.π., 65-75), ο ΑΠΟΛΛΩΝ γίνεται το καταφύγιο των προοδευτικών δυνάμεων της πόλης κ.λπ., στην ιδρυτική ανακοίνωση δεν παραλείπεται (σ. 74) η επισήμανση πως στις προθέσεις των μελών του περιλαμβάνεται η προσπάθεια για την «επανόρθωσιν της διασαλευθείσης εκ τινων παρασίτων Ιερών Εθνικήν ιδεολογίαν». Μπορούμε να υποθέσουμε πως πρόκειται για μία νομική διάταξη, που, ούτως ή άλλως, δεν παραλείπονταν από τα καταστατικά των σωματείων, μουσικογυμναστικών συλλόγων και λοιπών φορέων.

Π. Σταματίου (1909-27.8.1998, θα επανέλθουμε), η πρωταγωνιστική διαδρομή του οποίου ξεκινά το 1929, με το δημοτικό συμβούλιο της πόλης-δήμαρχος ο Επαμεινώνδας Τικόπουλος- να του χορηγεί ετήσια υποτροφία για την εγγραφή στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης. Η πρωτοποριακή αυτή απόφαση αποτελεί την αρχή της λαμπρής σταδιοδρομίας του σημαντικότερου των Σερραίων μουσικών με πανελλήνια παραδοχή, που οι συνδημότες του, στην πλειονότητά τους, θα συνειδητοποιήσουν και θα εκτιμήσουν πολύ αργότερα ακόμα και από το θάνατό του³¹.

31. Συμπληρωματικά εργοβιογραφικά κ.λπ. του Χρ. Στ. βλ. στο «Χρονολόγιο - αφιέρωμα», που περιλήφθηκε στα δικά μας 5 ιστορικά σημειώματα για τη μεταπολεμική περίοδο, περ. *Γιατί* 360 (Ιούνιος 2005) 28-32, καταχωρημένο και στην ιστοσελίδα μας, ό.π., σημ. 1, με την προσθήκη εδώ της ολιγόμηνης θητείας του στο αρτισύστατο Οκτατάξιο Ιδιωτικό Γυμνάσιο Θηλέων Σερρών «Αδαμάντιος Κοραΐς» στα 1939-40. Από προγενέστερο σημειώματά μας στα *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, ό.π., 1 (1992) 262-270, αντλεί στοιχεία και ο Εδεσσαίος Νίκος Καραμανάβης, εφημ. *Νέοι Ορίζοντες* του Νομού Πέλλας, φ. αρ. 873/24.7.2008, 16-17, προσθέτοντας ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την παραμονή του Χρ. Στ. στην Έδεσσα κατά την περίοδο της κατοχής, από το Νοέμβριο του 1941 μέχρι το 1944:

Η δημιουργία και η δράση των τμημάτων μουσικής (χορωδίες ανδρική, γυναικεία, μικτή, παιδική, εκκλησιαστική, μαντολινάτα) στο Φιλοπρόοδο Σύλλογο Εδέσσης Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (ίδρ.: 1922), οι πρόβες, οι εμφανίσεις, η διδασκαλία πιάνου, ο Ύμνος του συλλόγου και ο Σερραίος δάσκαλος και ποιητής Γιώργος Νάστος, η συνεργασία τους στο ανέβασμα θεατρικών παραστάσεων, η μελοποίηση 8 ποιημάτων του Εδεσσαίου ποιητή και τυπογράφου, όπως αναφέρεται, Δημητρίου Στουγιαννάκη, η επεξεργασία δημοδών τραγουδιών, η στάση των κατοχικών δυνάμεων, η σημαίνουσα συμβολή του ως μουσικού, μιας και η «δημιουργική δουλειά του έχει χαραχτεί στην μουσική ιστορία της πόλης, που θα μνημονεύεται εσαεί μαζί με τους πρωτεργάτες, παλιούς και τωρινούς». Στο κείμενο φωτογραφίες από συναυλίες, με φίλους Εδεσσαίους και την Ελένη Σταυρίδου, μετέπειτα σύζυγό του, το εξώφυλλο του καταστατικού του συλλόγου, προγράμματα συναυλιών. Από τα τελευταία πληροφορούμαστε για την παρουσίαση στα 1942, εναρμονισμένων από τον ίδιο τετραφωνικά, των λαϊκών *Ο Χαραλάμπης* (ανδρική), *Σγουρός Βασιλικός* (μικτή), της *Ανθοδέσμης* δημοτικών τραγουδιών (ανδρική, συν. πιάνου) και της δικής του ελεύθερης σύνθεσης *Λεύκα λευκή* (γυναικεία, συν. πιάνου, ποίηση Δ. Στουγιαννάκη).

Σύντομη αναφορά, όμως, στη δράση κ.λπ. του συλλόγου και του Χρ. Στ. κατά το ίδιο διάστημα περιλαμβάνονται και στην εργασία του Νικολάου Α. Σιδηρόπουλου «Η ιστορία του Φιλοπροόδου Συλλόγου Εδέσσης 'Ο Μέγας Αλέξανδρος'», σ. 398, που περιλήφθηκε στα *Πρακτικά* του Β' Πανελληνίου Επιστημονικού Συμποσίου, 19-21 Σεπτεμβρίου 1997, για την «Έδεσσα και την περιοχή της. Ιστορία και πολιτισμός» και που εξέδωσαν το 2006 ο Δήμος Έδεσσας με την επιμέλεια των Γιώργου Κιουτούτσκα, Νίκου Νικονάνου. Εκεί γίνεται λόγος για τη συμπαρουσίαση των τμημάτων της μικτής χορωδίας και της ορχήστρας εγχόρδων και πνευστών οργάνων του συλλόγου, πληροφορία που αποκομίσαμε και εμείς από τον ίδιο το Χρ. Στ.

Ο ιδρυτής και πρώτος διευθυντής του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης Αλέξανδρος Καζαντζής (Αθήνα 1881-1976), πρώην βιολονίστας του Ωδείου Βρυξελλών, σε επιστολή του, δυσεύρετης, κατά την εκτίμησή μας, φιλοφρόνησης, το Φεβρουάριο του 1934 προς την εφορεία του νεοσύστατου Ωδείου Σερρών ΟΡΦΕΥΣ σημειώνει με έμφαση, πέρα από

Το 1930 συστήνεται -δραστηριότητα από την επόμενη χρονιά- η πρώτη οργανωμένη πολυφωνική (τετράφωνη) ανδρική εκκλησιαστική χορωδία στις Σέρρες, δίνοντας τον ιδιαίτερο τόνο στην ευσέβεια της Θείας Λειτουργίας που συναρπάζει και γοητεύει τους Σερραίους. Είναι γνωστή ως Χορωδία του ι.ν. Τιμίου Σταυρού Σερρών και έχει διευθυντή τον Καβαλιώτη Αλέξανδρο Λιβανό, απόφοιτο του Ωδείου Αθηνών³².

Τρία χρόνια αργότερα, το 1934, ιδρύεται από μέλη του ΟΡΦΕΑ

τα άλλα, πως ο Χρ. Στ. είναι ίσως ο «ανώτερος όλων των διπλωματούχων [του Κ.Ω.Θ.] εις την αρμονίαν και εκ των κρατίστων εις την αντιστίξιν». Είναι χαρακτηριστικό το δημοσίευμα με τον τίτλο «Μουσικοί θριάμβοι ενός συμπολίτου μας» του Σερραίου «Τ» (Τέγος;) στην τοπική *Πρόδο* την 20.8.1935, σύμφωνα με το οποίο «αριστεύων εις όλα τα ανώτερα θεωρητικά της δαιδαλώδους Μουσικής τέχνης, φοιτητής ων ακόμη επιμήθη με την εμπιστοσύνην των καθηγητών του και του ανετέθη η διοργάνωσις χορωδιών εν Θεσ/νίκη, έλαβε πτυχίον αρμονίας με βαθμόν άριστα, το δε υπ' αυτού συντεθέν θέμα εκρίθη από τον Δ/ντήν του Ωδείου κ. Καζαντζήν ως η καλύτερα σύνθεσις αρμονίας εις τα χρονικά του Ωδείου Θεσ/νίκης». Και παρακάτω ότι «τα υπό τούτου συντεθέντα θέματα της 'αντιστίξεως' (κόντρα πούντο) απέσπασαν τον θαυμασιόν αυτού τούτου του μεγάλου [Βέγγου] καθηγητού του Ωδείου κ. Κώφμαν, δηλώσαντος με ενθουσιασμόν, ότι θα αποτελέσουν το καύχημα του Ωδείου και το υπόδειγμα εις τους μεταγενεστέρους». Ολόκληρο το κείμενο στην εργασία μας για τα «Άγνωστα έγγραφα και έντυπα ντοκουμέντα από το αρχείο του ιδρυτή του Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς' Αθανασίου Φωτιάδη. Περίοδος 1932-1950», αδημοσίευτη σε έντυπη μορφή, πάντως καταχωρημένη στην ιστοσελίδα μας, ό.π., σημ. 1. Εμείς να σημειώσουμε εδώ πως μέγιστο μέρος της συνολικής δημιουργίας του -δεν είναι λίγα τα έργα που χάθηκαν ή καταστράφηκαν και πάντως δεν έφτασαν ποτέ στα χέρια μας- το οποίο ακολούθησε τις σπουδές του παραμένει ουσιαστικά παντελώς αποσιωπημένο μετά το θάνατό του το 1998. Έπρεπε να περάσουν 66 χρόνια, για παράδειγμα, για να πρωτοπαρουσιαστούν, με τη φροντίδα του γράφοντος, δείγματα των έργων του για πιάνο που συνέθεσε στα 1932 και περισσότερο από μισό αιώνα γ' αυτά των αρχών της δεκαετίας του 1950, στη *Βραδιά Σταματίου*, το 2008, εκδήλωση μνήμης που καταχωρήσαμε και στην ιστοσελίδα μας, ό.π.

32. Περισσότερα στα δικά μας *Οκτώ κείμενα*, ό.π., 57-63. Το Φεβρουάριο του 1932, ο γνωστός ιερομόναχος, συγγραφέας και δάσκαλος της Β.Μ. Γαβριήλ Κουντιάδης (1875-4.1.1965), κατά κόσμον Γεώργιος Κούντιος, δημοσιεύει μακροσκελή επιστολή σε 5 συνέχειες στην τοπική *Πρόδο* για την «εκμείωση» της Βυζαντινής μουσικής στους ναούς της πόλης σε σύγκριση με αυτήν της εναρμονισμένης τετραφωνικά από Έλληνες συνθέτες της Εκκλησιαστικής μουσικής. Η δημοσίευση γίνεται τη χρονιά (1931) που δραστηριοποιείται και προξενεί εξαιρετικές εντυπώσεις στους Σερραίους η τετράφωνη Εκκλησιαστική Χορωδία του Τιμίου Σταυρού υπό την διεύθυνση του πρωτοψάλτη του ναού Αλ. Λιβανού από τη Χρυσούπολη Καβάλας, για τον οποίο δεν καταφέραμε να συγκεντρώσουμε περισσότερες πληροφορίες. Η πρώτη δημοσίευση καταχωρείται στο φύλλο της 28^{ης} Φεβρουαρίου και στη στήλη των «Επικαιρών ζητημάτων» υπό τον τίτλο «Η μουσική της εκκλησίας», ως απάντηση σε τριμερές άρθρο του Γ. Κατσικόπουλου στο *Φως* της Θεσσαλονίκης, φ. 3, 4 και 5.1.1932. Ο τελευταίος, ανάμεσα στα άλλα υποστηρίζει πως η Β.Μ. είναι «άγνωστος εις τους περισσότερους και γνωστή εις ολίγους, [...] εντελώς μονότονος, δεν παρουσιάζει καμμίαν τέχνην όπως η Ευρωπαϊκή, είναι μειγμένη με πολλά ξένα στοιχεία και ιδιώματα, ιδίως Τουρκικά [...]». Πηγή: Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος.

το πρώτο και περισσότερο σημαντικό μουσικομορφωτικό ίδρυμα στην πόλη και στο νομό με τον τίτλο Ωδείου Σερρών ΟΡΦΕΥΣ³³. Σηματοδοτεί την αφετηρία μιας λαμπρής πορείας, μεστής από ιστορικά γεγονότα-σταθμούς, με τη σερραϊκή μουσική παραγωγή στο απόγειό της, και αποτελεί τον πυρήνα των μουσικών εκδηλώσεων μέχρι τις παραμονές του πολέμου του 1940³⁴.

Με πρωτοβουλία της εφορείας κατορθώνεται, παρά την πρόσκαιρη δυσαρέσκεια μερίδας του σερραϊκού κόσμου, η οικονομική του αυτοτέλεια με την ψήφιση νόμου που επιβάλλει υπέρ του ωδείου πρόσθετο τέλος συνολικά 2 δραχμών στα εισιτήρια των δημοσίων θεαμάτων και στην κατανάλωση του ηλεκτρικού ρεύματος στο Δήμο Σερρών. Ως διευθυντής προσλαμβάνεται ο Γερμανός βιολονίστας, πρώην διευθυντής του Ωδείου Δράμας (1926-33), Αλέξανδρος Μπλενόβ (Λειψία 1884-Αθήνα 1981) και πρώτοι καθηγητές οι αριστούχοι του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης Γεώργιος Γεωργιάδης (Θεσ/νίκη 1909-Αθήνα 8.5.1986) και ο μόνος Σερραϊός Χρ. Σταματίου.

Σε ελάχιστο διάστημα οργανώνονται 4 χορωδίες (η πρώτη αξιοσημείωτη πολυφωνική παιδική της πόλης με το Χρ. Στ., γυναικεία, ανδρική -και ως κλιμάκιο εκκλησιαστικής, φέρ' ειπείν για την εκφορά του στρα-

33. Στις 28.2.1932 ο ΟΡΦΕΑΣ οργανώνει συναυλία στο «Κρόνιο» προκειμένου «να επιτύχη την εντός κατά το δυνατόν συντομωτέρου χρόνου ίδρυσιν και εν Σέρραις ωδείου». Ακολουθεί η κριτική παρουσίασή της από το Σερραίο γιατρό και βιολονίστα Χρήστο Καρατζά στην τοπική *Πρόσοδο*, φ. 6.3.1932, σσ. 1 και 4. Στη συναυλία συμμετείχαν οι Θεσσαλονικείς σολίστ (όπως σημειώνονται στην εφημ.) Β. Κοριτσάνης (βιολί και διευθύνων), Δ. Π. Κυριακού, Όλγα Κωνσταντινίδου και Δ. Παπαδημητρίου, οι οποίοι «μη φεισθέντες εν δρμηεί χεμώνι ούτε κόπων ούτε θυσιών προσεφέρθησαν να συντρξούν τον 'Ορφέα' εις την μεγάλην του αυτήν προσπάθειαν». Τις δύο «εκτάκτως [παρουσιασθείσας] χορωδίας του ομίλου διηύθυνε ο ακούραστος, δραστήριος, φιλόπων και φίλτατος κ. Ιωάννης Βαΐου». Αποσπάσματα από την *Αΐντα* του Βέροντι απέδωσε η (:) Χριστοδούλου, ενώ ο λαμπρός Θεσσαλονικιός τενόρος (Πέπος) Μπαξεβάνος δεν παρέλειψε να περιλάβει, πέρα από το κλασικό ρεπερτόριο, και τον περίφημο *Γερο-Δήμο* (δημώδες κατά το δημοσίευμα) του Ζακύνθιου μουσουργού του 19^{ου} αι. Παύλου Καρρέρ (1829-1896), από το *Μάρκο Μπότσαρη* του ίδιου. Μέρος της προσφώνησης του προέδρου Αθανασίου Φωτιάδη περιλάβαμε στην αδημοσίευτη εργασία μας «Άγνωστα έγγραφα», ό.π.

34. Το 1989 δημοσιεύτηκε το ιστορικό μας λεύκωμα για το *Ωδείο Σερρών «Ορφεύς» 1934-1940* από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών. Συμπληρωματικά στοιχεία άξια να μελετηθούν για την εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων που αφορούν στη ρεαλιστική κοινωνικοπολιτική παρουσία, τη δράση και τις συνθήκες υπό τις οποίες αυτές διαμορφώθηκαν και παρουσιάστηκαν στους Σερραϊούς από τη νόμιμα εκλεγμένη εφορεία του ωδείου, στις 2 εργασίες μας από το (παρ' ημίν) αρχείο του Σερραίου δικηγόρου Αθανασίου Φωτιάδη: α) Κατάλογος [730 και πλέον] Εισερχομένων και Εξερχομένων εγγράφων από την Αλληλογραφία του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς» (1934-1940), *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 4 (2006) 171-206, κυκλοφορία και σε ανάτυπο. β) Άγνωστα έγγραφα, ό.π.

τιωτικού επιταφίου-, μικτή), ορχήστρα «Ελαφράς» μουσικής από προχωρημένους μαθητές του ωδείου υπό την εποπτεία του Αλ. Μπλενόβ, ορχήστρα δωματίου και αργότερα η πρώτη και μοναδική μέχρι το τέλος του 20^{ου} αιώνα πλήρης συμφωνική ορχήστρα της πόλης. Την προέλευση των μουσικών του ορχηστρικού αυτού συγκροτήματος πληροφορούμαστε από τα σωζόμενα προγράμματα και το φωτογραφικό υλικό: Μαθητές - ερασιτέχνες μουσικοί συνεπικουρούμενοι από τους εκπαιδευόμενους παλιούς ορφικούς καλλιτέχνες - μέλη της φιλαρμονικής και στα πρώτα αναλόγια οι καθηγητές.

Από τις τάξεις του ωδείου αναδεικνύεται η νέα γενιά Σερραίων μουσικών, που στηρίζει τη μουσική κίνηση της πόλης και επανδρώνει τα μεταπολεμικά μουσικά σχήματα και συλλόγους, συνήθως, αν όχι πάντα, χωρίς αμοιβή μα με ακατάσβεστο πάθος για προσφορά. Η περικοπή των μόνιμων πόρων αρχικά, μα κυρίως ο επερχόμενος πόλεμος, σημαίνουν το τέλος και μοιραία την οριστική διάλυση του ιδρύματος. Το Σεπτέμβρη του 1939 κηρύσσεται ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Οι Γερμανοί εισβάλλουν στην Ελλάδα την άνοιξη του 1941.

Οι πρώτοι χρόνοι της μεταπολεμικής περιόδου³⁵

Η κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1940 και η βουλγαρική κατοχή (1941-44) που ακολουθεί, ουσιαστικά σηματοδοτούν την παύση της μουσικής δραστηριότητας στην πόλη των Σερρών. Τα πρωινά της Κυριακής, στην εξωτερική γωνία του ιστορικού καφεeneίου στην πλατεία «Κρονίου», παιανίζει πλέον 15μελής (περίπου) βουλγαρική στρατιωτική (;) μουσική. Στα 1945, μετά την απελευθέρωση, η σκωτσέζικη μπάντα του «εν Σέρραις εδρεύοντος 2^{ου} Τάγματος Πεζικού του Συντάγματος του Λονδίνου» με τις παραδοσιακές φούστες και τις πίπιζες δε θα λείπει τα Σαββατοκύριακα από την Πλατεία Ελευθερίας ούτε από τα σερριώτικα έξοχικά κέντρα και τις κοσμικές χοροεσπερίδες του σ' αυτά ή στην αί-

35. Περισσότερα για τους συλλόγους, τα ιδρύματα, τα ιστορικά τους, τους μουσικοδιδασκάλους καθώς και φωτογραφικό υλικό βλ. στις εργασίες του γράφοντος *Η μουσική στις Σέρρες*, 2 μέρη (1986, 1991), λευκώματα - Ιστορία και «Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά τον εικοστό αιώνα», περ. *Γιατί* 298-99 (2000) 147-52. Στο ίδιο περιοδικό, τχ. 360 (2005) 20-27, δημοσιεύουμε και συνοπτικό σημείωμα της περιόδου μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αι. Εκεί σημειώναμε πως στο χώρο της παραδοσιακής μουσικής, δημοτικής και Βυζαντινής, καμιά αξιομνημόνευτη οργανωμένη δραστηριότητα σε επίπεδο σωματείου ή φορέα δε φαίνεται να επικρατεί μέχρι τα τέλη της δεκαετίας που καταγράψαμε εδώ, παρά μόνο μια χρονικά παράλληλη ύπαρξη, για να ακολουθήσει η ίδρυση του Συλλόγου Ιεροψαλτών Σερρών ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ, που θα διατηρεί άτυπα σχολή Β.Μ. και χορωδία με δάσκαλο και διευθυντή τον πρωτοψάλτη του ι.ν. Τιμίου Σταυρού Θανάση Μπάριπα (Νικήσιανη Παγγαίου 1927).

θουσα -το γνωστό «Συσσίτιο»- του παλιότερου, εν δράσει και στις μέρες μας, σεραϊκού σωματίου της Αδελφότητας Κυριών Η ΕΜΜΕΛΕΙΑ.

Το 1945, επίσης, ιδρύεται από μέλη, στην πλειονότητα, της ανδρικής χορωδίας του Ωδείου Σερρών ΟΡΦΕΥΣ το πρώτο μεταπολεμικό πολυφωνικό χορωδιακό συγκρότημα, η ΧΟΡΩΔΙΑ ΣΕΡΡΩΝ (1945-55), με διευθυντή το Γιάννη Ουζούνη. Την ίδια χρονιά συγκροτείται η φιλαρμονική του Δήμου από τα μέλη της προπολεμικής φιλαρμονικής του ΟΡΦΕΑ, η οποία, σύμφωνα με τον τοπικό τύπο των αμέσως επόμενων μηνών, παρόλο που «περιπίπτει εις μαρασμόν εξ υπαιτιότητος της ηγέτιδος τάξεως», από το καλοκαίρι του 1947 «θα παιανίζει το απόγευμα κάθε Κυριακής εις την προ του 'Κρονίου' μικράν, αλλά κεντρικωτάτην πλατείαν». Λειτουργεί παραγωγικά μέχρι και το 1963 με μια μικρή διακοπή στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Το 1957 η Νομαρχία αποδέχεται πρώτη φορά πρόταση του Δήμου για τη σύσταση του «Συνεργείου Φιλαρμονικής». Είναι η χρονιά που το Δημοτικό Συμβούλιο ανακοινώνει στον τοπικό τύπο την απόφαση με αριθμό 261/57 για τη δωρεάν εκμάθηση μουσικών οργάνων και την αριότερη επάνδρωση της φιλαρμονικής με μουσικοδιδάσκαλο το Χρ. Σταματίου³⁶. Είχαν προηγηθεί, για να είμαστε συνεπείς προς την Ιστορία, δύο αποφάσεις του Δημ. Συμβουλίου³⁷, σύμφωνα με τις οποίες προβλέπονταν η πρόσληψη στην Υπηρεσία Μουσικής ενός αρχιμουσικού και 27 μουσικών - μελών, προφανώς, της νέας φιλαρμονικής³⁸.

Το 1952 η Ελπίδα Βηλικτισίδου (Αμισός Πόντου 1914-Σέρρες 27.5.2004) παρουσιάζει την πρώτη πολυπρόσωπη πολυφωνική χορωδία του Γυμνασίου Θηλέων, ένα χρόνο ακριβώς μετά τον ερχομό της στις Σέρρες³⁹. Στα 1962 ιδρύεται το πρώτο μεταπολεμικό και μακροβιότερο ωδείο της πόλης, αυτό του Παραρτήματος του Ελληνικού Ωδείου των Αθηνών⁴⁰, ενώ οι τοπικές ορχήστρες «Ελαφράς» μουσικής, τα φωνητικά

36. Το 1950 ιδρύεται από μέλη, κυρίως, της δημοτικής φιλαρμονικής το Παράρτημα του Συλλόγου Μουσικών Βορείου Ελλάδος στις Σέρρες. Τις αποφάσεις της Νομαρχίας και του Δημοτικού Συμβουλίου Σερρών το 1957, το ιστορικό της ίδρυσης και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το θέμα περιλάβαμε στην εργασία μας για «Το Παράρτημα του Συλλόγου Μουσικών Βορείου Ελλάδος στην Περιφέρεια των Σερρών κατά τα έτη 1950-1955. Ο Κατάλογος των Εισερχομένων εγγράφων», αδημοσίευτη σε έντυπη μορφή, πάντως καταχωρημένη στην ιστοσελίδα μας, ό.π., σμμ. 1.

37. Πρόκειται για τις αποφάσεις με αριθμούς 122 της 21.11.1944 και 8 της 16.2.1945.

38. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Γ.Α.Κ. Ν. Σερρών.

39. Στις 13 Μαΐου του 2009 το Λύκειο Ελληνίδων Σερρών οργάνωσε αφιέρωμα για τα 5 χρόνια από το θάνατό της. Προηγήθηκε ημίωρη επιλεκτική παρουσίασή μας φωτογραφικών και έντυπων ντοκουμέντων από τη «Συνοπτική καταλογογράφηση», ό.π., σμμ. 28.

40. Είχε προηγηθεί η ίδρυση και λειτουργία του παραρτήματος του Εθνικού Ωδείου (Αθήνα) στις Σέρρες το 1959 με περιορισμένη δραστηριότητα. Είχε διευθυντή το Χρήστο

σύνολα και τα νεανικά συγκροτήματα ξένης μουσικής του δεύτερου μισού της δεκαετίας του '60 έχουν έντονη παρουσία.

Ο Όμιλος ΟΡΦΕΑΣ παραμένει το κέντρο ενδιαφέροντος, που καθοδηγεί την πολιτισμική εξέλιξη της πόλης των Σερρών οριοθετώντας εκ νέου τη μουσική παραγωγή των κατοίκων της κατά τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα⁴¹.

Η τετραφωνική μικτή χορωδία (1951) -με ένα πλήθος μονωδών, ανδρών κυρίως, ισάξιους των οποίων δε διαθέτει η πόλη μέχρι τις μέρες μας παρά την επιπόλαιη και ατεκμηρίωτη προβολή μερικών, παλαιών τε και νέων, από τα τοπικά μέσα μαζικής ενημέρωσης-, και η νέα μαντολινάτα του ομίλου (1953) πραγματοποιούν ανεπανάληπτες συναυλίες με ρεπερτόριο από αποσπάσματα - μεταγραφές έργων Ελλήνων αλλά και μεγάλων συνθετών της Δύσης. Το συγκρότημα, ο διευθυντής του Χρ. Σταματίου και ο ευνοημένος κοινωνικοπολιτικά όμιλος κατορθώνουν να κατακτήσουν δικαιωματικά και ανέφελα, κατά το πρώτο τουλάχιστο χρονικό διάστημα, την πρωταγωνιστική θέση στην τοπική ιστορία της εκλεπτυσμένης μουσικής και τις προτιμήσεις του συνόλου σχεδόν των κοινωνικών τάξεων, που εν τέλει συνυπάρχουν, δημιουργώντας το κοινό που εκτιμά τις επιδόσεις τους, τους υποστηρίζει και παίζει θετικότερο ρόλο για να αποκτήσουν πανελλήνια φήμη. Εκπροσωπούν την πόλη ακόμα και σε διεθνούς κύρους εκδηλώσεις του κέντρου επί ένα ασυνήθιστα μεγάλο χρονικό διάστημα, σηματοδοτώντας τη μοναδική πνευματική ζωή της. Ξεκινώντας με τους 150 ερασιτέχνες και τη συναυλία τους στο Βασιλικό Θέατρο της Θεσσαλονίκης το 1954, φέρνουν στις Σέρρες το Β' βραβείο από τον Πανελλήνιο Διαγωνισμό στην Αθήνα ανάμεσα στις καλύτερες ελληνικές χορωδίες το 1959. Την ίδια χρονιά αλλά και το 1970 συνεργάζονται στις Σέρρες με την πρωταγωνίστρια της Εθνικής Λυρικής Σκηνής Ανθή Ζαχαράτου, εμφανίζονται στον «Παρνασσό» των Αθηνών το 1963 με εξαιρετικές κριτικές στον αθηναϊκό τύπο για το *Σερριώτικο δημοτικό τραγούδι*⁴², η χορωδία προσκαλείται και εμ-

Νικολαΐδη (Κοζάνη 1926-Αθήνα 2001). Την ίδια χρονιά επισκέφθηκε την πόλη και το νέο ωδείο ο ιδρυτής των δύο ωδείων και των παραρτημάτων τους ανά την Ελλάδα Μανώλης Καλομοίρης (1883-1962).

41. Περισσότερα για το μεταπολεμικό ΟΡΦΕΑ Σερρών και τις πρώτες συναυλίες μέχρι και το 1953-54 στις εργασίες μας στο περ. *Γιατί* 293-94 (1999, κυκλοφορία και σε ανάτυπο) και 360 (2005) 1-8, στα 5 ιστορικά σημειώματα, ό.π., καταχωρημένες και στην ιστοσελίδα μας, ό.π., σημ. 1. Μέρος των ειδήσεων παρουσιάστηκαν στο αφιέρωμα του ΟΡΦΕΑ με τις *Εικόνες μουσικής από το Μεταπολεμικό «Ορφέα» Σερρών του εικοστού αιώνα. Φωτογραφικό αφιέρωμα και μικρό χρονικό*, που παρουσίασε ο όμιλος την 12.12.2009 σε κείμενο και από το αρχειακό υλικό του γράφοντος.

42. Γ. Αγγειοπλάστης, «Η Συναυλία της χορωδίας και μαντολινάτας του 'Ορφέα' Σερρών στον 'Παρνασσό' των Αθηνών το 1963. Τα φωτογραφικά και έντυπα ντοκου-

φανίζεται στο Φεστιβάλ Αθηνών (Ηρώδειο) και το Παλαί ντε Σπορ της Θεσ/νίκης, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της Διεθνούς Εκθέσεως, το Σεπτέμβρη του 1964. Τα μέλη της, τέλος, συμμετέχουν στο ανέβασμα του κωμειδύλλιου του Δημητρίου Κόκκου *Καπετάν Γιακουμής* σε μουσική του Χρ. Στ. -ατυχέστατα από τα έργα που χάθηκαν- στις Σέρρες και την Καβάλα το 1967, την περισσότερο σημαντική μουσικοθεατρική δραστηριότητα του ομίλου κατά τη διάρκεια ολόκληρης της μεταπολεμικής περιόδου. Τα ίδια μέλη, στην πλειονότητά τους, θα στηρίξουν τη δραστηριότητα, εκτός ΟΡΦΕΩΣ, της ΜΙΚΤΗΣ ΧΟΡΩΔΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ (1981-1990), που ιδρύεται με πρωτοβουλία του γράφοντος και αποτελεί στην ουσία την ιστορική συνέχεια αλλά και το τέλος της εποχής του μεταπολεμικού τμήματος μουσικής του ομίλου κατά τον 20^ο αιώνα, πάντα υπό τη διεύθυνση του Χρήστου Σταματίου.

Σέρρες, Οκτώβριος 2010

μέντα από το αρχείο του Ορέστη Καζαμιά», στην αφιερωματική έκδ. της Δημοτικής Επιχείρησης και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών για τα *Εκατό χρόνια από την ίδρυση* του ομίλου, Σέρρες 2005, 69-76, καταχωρημένη και στην ιστοσελίδα μας, ό.π., σσμ. 1.

Ο «Ορφέας» Σεργών στον «Παρνασσό» των Αθηνών, 5η Μαρτίου 1963.